

“ขวัญสงฆ์” วรรณกรรมกรรมเยาวชนที่ให้
สาระและบันเทิงผ่านชั้นเชิงทางวรรณศิลป์

“Kwansong”: The Young Literature
Contributing Knowledge
and Entertainment through
the Art of Literature

สารณี ขาวดี*

*อาจารย์ประจำสาขาภาษาและวรรณคดีตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอข้อแนะนำบางประการสำหรับการอ่านวรรณกรรมเยาวชนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และนำเสนอตัวอย่างบทวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “ขวัญสงฆ์” ในด้านคุณค่าที่มีต่อผู้อ่าน ทั้งคุณค่าทางอารมณ์และคุณค่าทางสติปัญญา

ในส่วนของแนวทางในการช่วยพัฒนาการอ่านให้ได้รับคุณค่าทางวรรณกรรมอย่างสูงสุดมี 2 ประการ คือ **ประการแรก** พ่อแม่ ผู้ปกครอง และ ครูอาจารย์ในสถานศึกษา ควรจะต้องมีส่วนช่วยอธิบาย ขยายความเรื่องราว รวมทั้งช่วยจัดอุปสรรคความยุ่งยากบางประการ เพื่อให้การอ่านของเด็กและเยาวชนเกิดประสิทธิภาพสูงสุด **ประการที่สอง** หลักคุณธรรมจริยธรรมบางประการที่ผู้แต่งสอดแทรกไว้ในวรรณกรรมเยาวชน อาจไม่ได้เอื้อประโยชน์แก่เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มผู้อ่านหลักเพียงกลุ่มเดียว แต่ในฐานะที่พ่อแม่ผู้ปกครองและครูอาจารย์มีส่วนสำคัญในการอบรมเลี้ยงดู และขัดเกลาให้เด็กเติบโตเป็นคนดีมีคุณภาพในอนาคต จึงไม่ควรปฏิเสธการอ่านสารเหล่านี้ เพราะวรรณกรรมเยาวชนบางเรื่องอาจให้คุณค่าในทางสติปัญญาแก่ผู้อ่านกลุ่มนี้ในการนำไปพัฒนาตนให้เป็นบุคคลต้นแบบแก่เด็กและเยาวชนในสังคมได้เป็นอย่างดี นอกเหนือไปจากได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินอันเป็นคุณค่าทางอารมณ์ และจากการวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชน เรื่อง ขวัญสงฆ์ ผลงานของขมิ้มกร แสงกระจ่าง ในด้านคุณค่าของวรรณกรรมที่มีต่อผู้อ่าน พบว่า นอกจากวรรณกรรมเรื่องนี้จะให้คุณค่าทางอารมณ์ผ่านกลวิธีการจัดวางองค์ประกอบของวรรณกรรมอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการนำท่วงทำนองการแต่งแบบกลอนแปดมาใช้ในงานเขียนประเภทรoman novel ได้อย่างไพเราะแล้ว ยังให้คุณค่าทางปัญญาโดยการสอดแทรกหลักคุณธรรมไว้หลายประการ ซึ่งหลักคุณธรรมเหล่านี้ เด็ก เยาวชน รวมไปถึงพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูอาจารย์ในโรงเรียน สามารถนำไปเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อการเป็นบุคคลต้นแบบที่ดีได้ทางหนึ่งด้วย นอกจากนี้ยังพบการเน้นย้ำภาพลักษณ์และบทบาทด้านบวกของพระสงฆ์ผ่านตัวละครหลวงตาและตัวละครเอกคือ “ขวัญสงฆ์” โดยตลอดเรื่อง ซึ่งการเป็นไปเช่นนี้ อาจเนื่องด้วยผู้แต่งมุ่งหวังจะให้วรรณกรรมเรื่องนี้ได้มีส่วนกระตุ้นให้คนในสังคมหันมาตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนมากขึ้น โดยเฉพาะพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาและมีส่วนสำคัญในการช่วยจรรโลง

สังคม ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมเยาวชนเรื่องนี้ ได้ให้ทั้งสาระ และความบันเทิงแก่ผู้อ่านหลายกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากผู้อ่านเกิดการซึมซับ และตระหนักเห็นคุณค่าของหลักคุณธรรมต่างๆ ในเรื่อง ก็จะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ถูกต้องเพื่อความสุขความเจริญในชีวิตส่วนตัว และสังคมโดยรวมต่อไป

Abstract

This article aimed to present the observations on reading and considering young adult literature, “Kwansong”, in order to help children to read literature most effectively and achieve both emotional and intellectual values.

Typically, there are two suggestions of improving children’s effective literary reading skill. The first one is that teachers and parents have to elucidate children and explain them in details about a story children are reading. Moreover, when they have trouble reading literature, parents and teachers should help them cope with difficulties and obstacles to facilitate children’s reading. The second approach is that parents and teacher should pay attention on young adult literature since some moral lessons an author added in a story not only contributes knowledge to children, who are the target group of young adult literature, but also parents and teachers who take the major role in instructing and educating children. Therefore, it is undeniable that reading young adult literature could provide intellectual value for parents or significant others who are the role model of the children. According to the analysis of “Kwansong” by Chamaiporn Saengkranchang, apart from entertainment, which was emotional value perceived through the organization of literary elements and the use of Klon 8 rhyme scheme in prose, there was also intellectual value—the moral lessons. The readers, parents, teachers and significant others could apply the morals learned from the novel to their life

with the purpose of being a good role model for other people. Moreover, the analysis suggested that the positive image of monks was emphasized through the main character, “Kwansong”, throughout the story. It might be because the author expected that the novel would encourage people, particularly monks, to concentrate more on their role and social functions. It came to the conclusion that “Kwansong” contributed knowledge and entertainment to many groups of readers, particularly if readers appreciate and realize moral value, they would behave properly for the sake of their own lives and society.

ความนำ

บทความเรื่องนี้ เป็นการเขียนขึ้นมาเพื่อเป็นข้อสังเกตให้แก่ผู้อ่านทั้งที่เป็นเด็ก เยาวชน และผู้อ่านที่เป็นผู้ใหญ่ได้หันมาตระหนักว่า โดยตัวของวรรณกรรมเยาวชนเอง ย่อมไม่มีพิษมีภัยต่อผู้อ่านในทางตรงกันข้ามกลับเติมเปี่ยมไปด้วยประโยชน์ซึ่งมิให้แกผู้อ่านอย่างเอนกอนันต์ แต่ปัญหาที่น่าคิดก็คือ วรรณกรรมเยาวชนบางเรื่องที่คุณใหญ่พิจารณาแล้วเห็นว่า เป็นผลงานคุณภาพสามารถสร้างความบันเทิงเริงรมย์ และประเทืองปัญญาแก่เด็กและเยาวชนอย่างมาก ก็อาจมีอุปสรรคหลายประการที่คอยขัดขวางความสนุกสนานขณะอ่าน หรือปิดกั้นการเข้าถึงแก่นแท้หรือสาระสำคัญที่คุณใหญ่แต่งต้องการนำเสนอไปบ้างดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูที่จะต้องเป็นกำลังสำคัญในการช่วยอธิบาย ขยายความหรือเสริมความรู้เพื่อช่วยให้เด็กได้รับทั้งอรรถรสในการอ่าน และสามารถซึมซับคุณธรรมจริยธรรมที่คุณใหญ่สอดแทรกลงมาในเนื้อหาอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันผู้ใหญ่ก็ไม่ควรคิดเพียงว่า วรรณกรรมเยาวชนถูกสร้างมาเพื่อสนองตอบกลุ่มผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชนเพียงกลุ่มเดียว แต่ควรมองว่า วรรณกรรมเยาวชนแทบทุกเรื่องได้สอดแทรกแนวคิดและหลักคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้ใหญ่ด้วย ทั้งนี้เพราะท่าน คือผู้ที่มีส่วนในการอบรมเลี้ยงดู และขัดเกลาให้เด็กเติบโตเป็นคนดีมีคุณภาพของสังคมต่อไปนั่นเอง

จุดมุ่งหมายของผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมเยาวชนและคุณค่าที่ผู้อ่านควรได้รับ

งานเขียนประเภทบันเทิงคดี ย่อมให้คุณค่าทั้งทางด้านอารมณ์และสติปัญญาแก่ผู้อ่าน แต่วรรณกรรมแต่ละเรื่องจะให้คุณค่าแก่ผู้อ่านมากน้อยเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์หรือเจตนาของผู้แต่งว่าต้องการให้ผู้อ่านได้รับคุณค่าในด้านใดมากกว่ากัน ขณะเดียวกันก็ขึ้นอยู่กับชั้นเชิงทางวรรณศิลป์หรือกลวิธีการประพันธ์ที่ผู้แต่งสรรมาใช้ ซึ่งคุณค่าด้านอารมณ์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้แต่งมีการจัดวางองค์ประกอบทางวรรณกรรมอย่างเหมาะสมลงตัว นับตั้งแต่โครงเรื่อง (Plot) ตัวละคร (Character) ฉากบรรยายภาพและสถานที่ (Setting) มุมมอง (Point of view) และท่วงทำนองการแต่ง (Style) ซึ่งหากผู้แต่งสามารถเลือกกลวิธีมาใช้ได้อย่างเหมาะสม ก็จะทำให้วรรณกรรมน่าสนใจ ชวนติดตาม และกลวิธีการประพันธ์ดังกล่าวก็สามารถช่วยเชื่อมผู้อ่านไปสู่การเข้าถึงแก่นเรื่องหรือเจตนาของผู้แต่งในการจะให้วรรณกรรมของตนส่งผลหรือให้คุณค่าทางปัญญาไปพร้อมกันด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวรรณกรรมเยาวชน ผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชน หลักคุณธรรมจริยธรรม ข้อคิด คติเตือนใจ แนวทางในการดำเนินชีวิต คือสิ่งที่ผู้แต่งไม่อาจละเลยหรือปฏิเสธที่จะบรรจุลงในนิเวศงานได้ เพราะนั่นคือสิ่งที่จะช่วยหรือก่อให้เกิดความคิดอ่าน และความแตกฉานทางปัญญา ดังที่ทวีศักดิ์ ญาณประทีป (2548 : 102-103) ได้กล่าวถึงคุณธรรมและจริยธรรมต่างๆ ที่ผู้แต่งควรสอดแทรกไว้ในวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนว่าผู้แต่งวรรณกรรมเยาวชนควรนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาใช้ให้เหมาะสมกับเด็กและเยาวชน ไม่ว่าจะเป็นการสอนให้เด็กได้รู้ว่าจะอะไรคืออะไรชั่ว โดยพิจารณาว่าอะไรก็ตามที่ทำให้ตนเองเดือดร้อนและมีผลทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนด้วยถือเป็นอกุศลทั้งสิ้น ให้รู้จักละอายต่อการทำชั่ว ให้รู้เกรงกลัวผลของการกระทำความชั่ว สอนเรื่องความมีระเบียบวินัย ความกล้าในจริยธรรม ความรับผิดชอบและการเป็นพลเมืองที่ดีปลูกพื้นฐานความรักในครอบครัว ปลูกพื้นฐานการศึกษา ให้ข้อคิดในการแก้ปัญหาในชีวิตด้วยตนเองสร้างความสามัคคีและความเข้าใจซึ่งกันและกันโดยลดช่องว่างในสังคม สอนให้รู้ว่าการแก้แค้นและต่อสู้อย่างไรก็ไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง ควรแสดงให้เด็กเห็นว่าเขาสามารถเป็นผู้ชนะได้โดยไม่ต้องต่อสู้ รวมถึงการสอนให้เห็นผลร้ายของอาชญากรรม ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การอ่านวรรณกรรมเยาวชนในฐานะที่เป็นบันเทิงคดีหนึ่งเรื่อง ผู้อ่านย่อมจะได้รับประโยชน์ทั้งในด้านการให้ความประเทืองอารมณ์และคุณค่าเชิงสติปัญญาไปพร้อมๆ กัน และหากพิจารณาในมุมกลับว่าวรรณกรรมเรื่องนั้นได้ให้คุณค่าแก่ผู้อ่านอย่างไรบ้าง มากน้อยเพียงไร และเพราะเหตุใด ผู้อ่านก็สามารถวิเคราะห์ผ่านตัวบทได้เช่นกัน ดังที่สายทิพย์ นุกูลกิจ (2535 : 35-36) ได้เสนอ

แนวทางในการศึกษาคุณค่าของบันเทิงคดีไว้ในหนังสือวรรณกรรมปัจจุบันว่าการวิเคราะห์คุณค่าของเรื่องบันเทิงคดี คือ การที่ผู้อ่านพิจารณาคุณค่าของวรรณกรรมโดยใช้ผู้อ่านเป็นเกณฑ์สำคัญในการตัดสินประเมินค่าบันเทิงคดีนั้นๆ ในการตัดสินประเมินค่าบันเทิงคดีให้เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม ผู้อ่านควรขจัดอคติ ความรู้สึกและประสบการณ์ส่วนตัวออกไปให้หมด หรือให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ และพยายามจะทำให้ให้เป็นกลางที่สุดแล้วพิจารณาประเมินค่าต่างๆ ดังนี้

1. คุณค่าทางอารมณ์คือ การพิจารณาหลังจากที่อ่านเรื่องบันเทิงคดีนั้นๆ แล้ว ผู้อ่านได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินจากการอ่านมากน้อยเพียงไรและเพราะเหตุใด
2. คุณค่าทางสติปัญญาคือ การพิจารณาหาคุณค่าด้านอื่นๆ ของเรื่องบันเทิงคดีที่นอกเหนือจากการพิจารณาคุณค่าทางอารมณ์ เรื่องบันเทิงคดีอาจให้ความรู้ด้านต่างๆ แก่ผู้อ่าน เช่น ให้ข้อคิดคติเตือนใจให้แนวทางในการดำเนินชีวิต หรืออาจแสดงตัวตนของผู้แต่งซึ่งก่อให้เกิดความคิดอ่าน ความแตกฉานทางปัญญาแก่ผู้อ่านด้วยก็ได้

จากที่กล่าวมาอาจสรุปได้ว่า วรรณกรรมเยาวชนเป็นสื่อที่สำคัญซึ่งน่าจะช่วยส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้ของเยาวชนตลอดจนสามารถกระตุ้นและขัดเกลาความคิดและความรู้สึกของเยาวชนได้ เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่ผู้แต่งจะสอดแทรกหลักคำสอนหรือคุณธรรมไว้ด้วย ซึ่งอาจจะไม่ได้สั่งสอนออกมาโดยตรงเพราะไม่ใช่หนังสือเทศน์แต่จะสอดแทรกผ่านองค์ประกอบต่างๆ ของวรรณกรรมเช่น โครงเรื่อง ตัวละครฉาก บรรยากาศ บทสนทนา แก่นเรื่อง เป็นต้น การที่ผู้แต่งวรรณกรรมเยาวชนต่างให้ความสำคัญต่อหลักคุณธรรม และพยายามสอดแทรกไว้ในเนื้อหาของวรรณกรรมเสมอ อาจเป็นเพราะต้องการปลูกฝังสิ่งที่ดีงามให้แก่เด็กและเยาวชนเพื่อที่จะได้เติบโตเป็นพลเมืองของสังคมที่มีคุณภาพ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขนั่นเอง ด้วยคุณค่าอันอเนกอนันต์ดังกล่าว จึงสมควรยิ่งที่พ่อแม่ ผู้ปกครองหรือสถานศึกษาเลือกที่จะนำมาใช้เป็นสื่อช่วยในการพัฒนาอารมณ์ จิตใจ รวมถึงช่วยสอนหรือกล่อมเกลাজิตใจให้เด็กและเยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่เต็มเปี่ยมด้วยคุณธรรมความดี และเป็นสมาชิกสังคมที่พึงประสงค์

ผู้ใหญ่กับการเป็นตัวช่วยจัดปัญหาและอุปสรรคการเข้าใจเนื้อหาเพื่อการเข้าถึงคุณค่าของวรรณกรรม

เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่า มีวรรณกรรมเยาวชนหลายเรื่องที่แม้จะมีการระบุไว้อย่างชัดเจนว่า เป็นวรรณกรรมเยาวชน แต่เชื่อว่าผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชนทุกคนจะสามารถสนุกสนานไปกับเนื้อเรื่องหรือเข้าใจเนื้อหาและซึมซับคุณธรรมจริยธรรมที่สอดแทรกได้อย่างลึกซึ้งรอบด้านตามที่ผู้แต่งปรารถนาจะให้ เป็นเช่นนั้นอาจจะเป็นด้วยอุปสรรคด้านกลวิธีการประพันธ์ เนื้อหาเรื่องราวที่ซับซ้อนเกินไป การขาดประสบการณ์ในส่วนเนื้อหาของหรือรายละเอียดต่างๆ ในเรื่อง หรืออาจเป็นด้วยคำศัพท์ที่อาจจะยากเกินความสามารถของเด็ก และเยาวชนจะเข้าใจหรือตีความได้ เป็นต้น จากการสังเกตพบว่า วรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลชนะเลิศจากเวทีการประกวดต่างๆ เช่น รางวัลนายอินทร์ อวอร์ด รางวัลแว่นแก้ว รางวัลหนังสือดีเด่นงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติแต่ละปี ฯลฯ รางวัลต่างๆ เหล่านี้ คือ สิ่งประกันคุณภาพตัววรรณกรรมที่สังคมนักอ่านต่างให้การยอมรับ แต่จากประสบการณ์การสอน การอ่าน และการลงนำไปเป็นกรณีตัวอย่างให้นักศึกษาในระดับปริญญาตรีที่ลงทะเบียนเรียน วิชาวรรณกรรมเยาวชนได้ลองวิเคราะห์เชิงคุณค่า มีหลายทฤษฎีเห็นว่า เนื้อเรื่องหรือรายละเอียดในบางช่วงบางตอนจำเป็นต้องอาศัยผู้ใหญ่ช่วยชี้แนะจึงจะทำให้เด็กสามารถเข้าถึงความสนุกสนานอย่างที่คุณแต่งตั้งใจไว้ได้ ขอยกตัวอย่างเรื่องที่ได้รับการรับรองคุณภาพเนื้อหาโดยรางวัลชนะเลิศระดับชาติ 2 เรื่อง ซึ่งเป็นผลงานของชัยกร หาญไฟฟ้า เรื่องแรกคือ ขวดย่นอยู่ไหน ที่ได้รับรางวัลชนะเลิศ รางวัลแว่นแก้ว ประจำปี 2552 ซึ่งการบรรจุเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ภาษาไทย การเปลี่ยนแปลงเรื่องอักขรวิธีสมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม การนำเด็กไปสู่โลกอักษรของคนตาบอด หรือ แม้แต่การสร้างตัวละครปู่โสมเฝ้าพิพิธภัณฑสถาน ฯลฯ ผู้อ่านซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนที่ไม่มีภูมิหลังเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวอาจต้องการการขยายความเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในยุคสมัยของจอมพลป.พิบูลสงครามก็เป็นได้ หรือบางคนอาจตั้งคำถามว่า อักษรเบรลคืออะไร มีลักษณะเช่นไร หรือ ทำไมตัวละครที่เฝ้าพิพิธภัณฑสถานต้องเป็นปู่โสม เป็นต้น นักศึกษา (ระดับปริญญาตรี) บางส่วนได้ตั้งข้อสังเกตว่า วรรณกรรมเยาวชนเรื่องนี้เป็นหนังสือคุณภาพ เหมาะสมกับรางวัลที่ได้รับ เพราะมีความโดดเด่นทั้งด้านเนื้อหาและกลวิธีการประพันธ์ เพราะผู้แต่งมีกลวิธีการเขียนที่แปลกใหม่ น่าสนใจ โดยเฉพาะการปลูกให้อักษรไทยทั้ง 44 ตัว มีชีวิตและกลายมาเป็นตัวละครในเรื่อง ผูกเรื่องและดำเนินเรื่องให้มีการผจญภัยเพื่อตามหาเพื่อนที่หนีออกจากอักษราภิภพ โดยเรื่องราว

ตั้งแต่ต้นจนจบสามารถสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินเต็มที่ แต่การจะเข้าใจหรือเข้าถึงเจตนาที่แท้จริงของผู้แต่ง หรือการเข้าถึงแก่นเรื่องหลัก หรือคุณค่าด้านคำสอนที่แทรกอยู่ในเรื่อง ผู้อ่านคงต้องใช้ความสามารถในการตีความเนื้อหาบางช่วงบางตอนเป็นพิเศษ กล่าวโดยง่ายคือ ต้องอาศัยการอธิบายเสริมความโดยผู้ใหญ่อะไรจะทำให้การอ่านเกิดสัมฤทธิ์ผล คือได้รับคุณค่าทางอารมณ์ และการประเทืองปัญญาไปพร้อมๆ กัน หรือเรื่อง ทศกัณฐ์ออนไลน์ ที่ได้รับรางวัลชนะเลิศ รางวัลแว่นแก้ว ประจำปี 2550 หากผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชนขาดประสบการณ์หรือไม่มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีสำคัญของไทยเรื่องรามเกียรติ์มาก่อนก็ จะไม่สามารถอ่านเรื่องราวในเล่มได้อย่างสนุกสนานเต็มที่ ทั้งการเชื่อมโยงตัวละครทศกัณฐ์กับตัวละครสมชาย ธีรวิทย์ ผู้อำนวยการณ์ศูนย์คอมพิวเตอร์บ้านก่าวไกล ตัวละครที่เป็ก กับพิเภก ยักษ์ผู้แปรพักตร์หรือ ตัวละครอื่นๆ ที่ผู้แต่งกล่าวไว้ในเรื่อง เช่น มัจฉานุ หนุมาน ยักษ์ไมยราพณ์ กุมภกรรณ สุครีพ รวมทั้งวัตถุหรือสถานที่ที่กล่าวไว้ในวรรณกรรม อาทิ กล่องดวงใจ หอกโมกขศักดิ์ ตรีเพชร พระขรรค์เพชรเมืองบาดาล เป็นต้น หรือหากผู้อ่านไม่มีความรู้เรื่องคอมพิวเตอร์ เรื่องการสื่อสารระบบอินเทอร์เน็ต หรือเกมออนไลน์ ก็อาจจะไม่เข้าใจคำศัพท์ต่างๆ ที่ผู้แต่งนำมาใช้ในเรื่องได้เช่นกัน ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้จะถูกจัดไปได้ดีด้วยผู้ใหญ่เห็นความสำคัญและหันมาใส่ใจการอ่านของเด็กมากขึ้น รวมทั้งช่วยเป็นตัวกลางในการแก้ไขความกระจำแก่เด็กนั่นเอง

ดังนั้น หากมีวรรณกรรมดีๆ สักเล่มวางอยู่ตรงหน้า พ่อแม่ผู้ปกครองไม่ควรปล่อยผ่านแต่ควรอ่านไปพร้อมกับเด็ก เพราะบางครั้งนอกจากท่านจะเป็นตัวช่วยสำคัญในการนำพาพวกเขาเดินทางสู่โลกจินตนาการได้อย่างเต็มที่แล้ว ท่านอาจรู้สึกสนุกกับการท่องโลกหนังสือไปกับเด็กๆ ด้วย รวมทั้งได้มีโอกาสซึมซับสาระความรู้ที่ผู้เขียนสอดแทรกไว้นำมาปรับใช้ในการแก้ปัญหาบางอย่างในโลกความจริงที่ท่านดำรงอยู่ก็เป็นได้ เพราะมีวรรณกรรมเยาวชนดีๆ หลายเรื่องที่ผู้แต่งมุ่งให้ประโยชน์แก่ผู้อ่านที่เป็นผู้ใหญ่ไปพร้อมๆ กัน ดังนั้นจึงอย่าให้คำว่าวรรณกรรมเยาวชน มาปิดกั้นหรือแยกความเป็นผู้ใหญ่ออกจากเด็กเพราะหากท่านพลาดการอ่าน ภูผากับสาริณี ผลงานของดวงแก้ว กัลยาณี ท่านอาจไม่รู้ว่าการหย่าร้างที่ไม่สร้างผลกระทบต่อลูกสามารถเกิดขึ้นได้แต่จะต้องทำเช่นไร หากพลาดการอ่าน ความสุขของกะทิ ผลงานของงามพรรณ เวชชาชีวะ ท่านอาจไม่รู้ว่ายามีหนทางอีกมากมายที่จะช่วยเด็กคนหนึ่งเติบโตใหญ่เป็นคนดีและมีความสุขในชีวิตได้แม้เขาสิ้นไร้บุพการี ในทำนองเดียวกันหากท่านพลาดเด็กชายธรรมดาในดินแดนแห่งเวทมนตร์ ผลงานของสาคร พูลสุข ท่านก็อาจจะไม่ได้ผูกติด

เลยว่า การปล่อยลูกไว้กับคอมพิวเตอร์ จอโทรทัศน์ อาหารขยะ และโรงเรียนกวดวิชาเช่นที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ สร้างความเจ็บปวดและเหน็ดเหนื่อยแก่ผู้เป็นลูกสักเพียงไหน หรือ เมื่อท่านพลาดการอ่าน คุณปู่แว่นตาโต และ ขวัญสงฆ์ ผลงานของขมิ้นกร แสงกระจ่างแล้ว ท่านอาจเป็นผู้หนึ่งที่ละทิ้งความสุขและสาระบางอย่างที่ชีวิตควรได้ไปอย่างน่าเสียดาย

บทวิเคราะห์ “ขวัญสงฆ์” : วรรณกรรมกรรมเยาวชนที่ให้ทั้งสาระและบันเทิงผ่านชั้นเชิงทางวรรณศิลป์

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า วรรณกรรมเยาวชน มีจุดมุ่งหมายในการแต่งขึ้นเพื่อความบันเทิง และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ตีตามแก่เด็กและเยาวชนอันเป็นกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายหลักเป็นสำคัญ แต่ขณะเดียวกันผู้ใหญ่ก็ไม่อาจปฏิเสธว่า วรรณกรรมเยาวชนบางเรื่องก็สามารถสร้างความเพลิดเพลิน และกระตุ้นเตือนสติผู้ใหญ่ในสังคมได้เช่นเดียวกันเพื่อให้ข้อเท็จจริงดังกล่าวจึงนำมาสู่การวิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง ขวัญสงฆ์ ผลงานของขมิ้นกร แสงกระจ่าง

“ขวัญสงฆ์” เป็นวรรณกรรมเยาวชน ที่ได้รับรางวัลดีเด่น จากงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติประจำปีพุทธศักราช 2552 เป็นการกล่าวถึงเรื่องราวของเด็กชายกำพร้าคนหนึ่งที่ถูกนำมาทิ้งไว้ที่ลานวัดหลวงตาเจ้าอาวาสได้มาเห็น เกิดความเวทนาจึงตัดสินใจนำมาเลี้ยงดูและตั้งชื่อเด็กน้อยอย่างมีความหมายว่า “ขวัญสงฆ์” เพราะการได้รับความรักและการดูแลอย่างดีจากหลวงตา เด็กชายกำพร้าจึงเติบโตเป็นผู้ที่มีใจใฝ่ธรรมะอย่างแท้จริง ก่อนจะวิเคราะห์ให้เห็นถึงคุณค่าทั้งคุณค่าทางอารมณ์และคุณค่าทางปัญญาจากการอ่านวรรณกรรมเรื่องนี้ จะขอเล่าเรื่องราวของ “ขวัญสงฆ์” พอสังเขป

เด็กชาย “ขวัญสงฆ์” เติบโตขึ้นมาภายใต้ร่มธรรม และคำสอนของหลวงตาผู้เป็นเสมือนทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต ขวัญสงฆ์เป็นเด็กซุกซน อยากรู้อยากเห็น และมีชีวิตที่เต็มไปด้วยความฝัน และจินตนาการเช่น ฝันว่าตัวเองอาจเป็นลูกของลูกมหาเศรษฐีที่ยังไม่พร้อมจะเลี้ยงดูจึงนำตนมาฝากให้พระเลี้ยงดู รอจนกระทั่งเติบโตแล้วจึงจะเดินทางกลับไปหาพ่อแม่ที่แท้จริง ซึ่งความเพ้อฝัน และการเล่นซุกซนของขวัญสงฆ์ก็ทำให้ถูกหลวงตาลงโทษหลายครั้ง เช่นปล่อยลมยางรถยนต์คนที่มาทำบุญที่วัด ด้วยเหตุเพียงเพราะเจ้าของรถพุดจាក់กับตนไม่ดี หรือเล่นซุกซนไปขับรถแทรกเตอร์ ทั้งที่ตนอายุเพียงหกขวบ

ขวัญสงฆ์มักคิดว่าตนเองมีปมด้อย ไม่มีพ่อแม่เช่นคนอื่น ความต้องการมีครอบครัวที่สมบูรณ์เช่นเด็กคนอื่น จึงโยยหาพ่อและแม่ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ขวัญสงฆ์จึงเฝ้าถามหลวงตาตลอดเวลาว่าใครเป็นพ่อแม่ของตน แต่ก็ไม่เคยได้รับคำตอบใดๆ ต่อมาเมื่อขวัญสงฆ์เข้าโรงเรียนก็รู้สึกว่าคุณพ่อพันกับครูสุดามากและอยากให้ครูมาเป็นแม่ ส่วนครูนั้นก็รัก สงสาร และเอ็นดูขวัญสงฆ์เป็นพิเศษ จึงมาขอรับอุปการะ เมื่อเป็นความต้องการของทั้งสองฝ่าย ในที่สุดหลวงตาได้ตัดสินใจยกขวัญสงฆ์ให้เป็นบุตรบุญธรรมของครูสุดา แต่เจตนาส่วนลึกหลวงตาหวังจะให้หลานได้เรียนรู้ชีวิตแบบฆราวาสนั่นเอง ในช่วงแรกของการใช้ชีวิตอยู่กับแม่ ขวัญสงฆ์มีความสุขมากแต่เมื่อครูสุดาแต่งงานและมีลูกเป็นของตัวเองสัมพันธ์ภาพระหว่างขวัญสงฆ์และพ่อแม่บุญธรรมก็เปลี่ยนไป ขวัญสงฆ์รู้สึกว่าตนเองกลายเป็นคนอื่น รู้สึกว่าตนเองไม่มีความสำคัญและไม่ได้รับความรักและการเอาใจใส่ดูแลจากพ่อแม่เหมือนเช่นแต่ก่อน ถึงกระนั้นขวัญสงฆ์ก็ไม่ได้นึกอิจฉาน้องแต่กลับรักน้องมากขึ้นทุกวัน เห็นได้จากการพยายามช่วยแบ่งเบาภาระพ่อและแม่โดยการช่วยดูแลน้อง ถึงแม้หลายครั้งต้องหยุดเรียนก็ตาม จนครั้งหนึ่งได้กลายเป็นประสบการณ์อันเลวร้ายยิ่งสำหรับขวัญสงฆ์ วันนั้นเป็นช่วงของการสอบ ขวัญสงฆ์ไม่สามารถขาดโรงเรียนมาดูแลน้องได้จึงต้องพาไปที่โรงเรียนด้วย และโชคก็ไม่เข้าข้างเมื่อน้องหายตัวไปขณะที่เขากำลังสาละวนกับการทำข้อสอบ เหตุการณ์วุ่นวายครั้งนั้น ไม่เพียงแต่ส่งผลให้ขวัญสงฆ์ต้องเจ็บปวดทรมานเพราะถูกพ่อตีอย่างหนัก แต่ได้สร้างความเจ็บปวดทรมานใจอย่างที่สุดเมื่อถูกตำหนิด้วยถ้อยคำหยาบคาย จนต้องหนีต้องออกจากบ้าน

หลังหนีออกมาจากบ้าน ขวัญสงฆ์ตัดสินใจกลับไปหาหลวงตาที่วัดอีกครั้ง ซึ่งการกลับไปครั้งนี้ก็ทำให้ขวัญสงฆ์ได้เรียนรู้ว่าความรักที่แท้จริงสำหรับขวัญสงฆ์ ก็คือความรักจากหลวงตานั่นเอง ขวัญสงฆ์เลือกจะอยู่วัดแม้ว่าพ่อกับแม่จะมารับกลับบ้านก็ตาม การกลับมาอยู่ที่วัดครั้งนี้ทำให้ขวัญสงฆ์ได้สัมผัสธรรมะจากหลวงตาทุกวัน หัวใจของขวัญสงฆ์เข้มแข็งขึ้น การอยู่วัดทำให้ขวัญสงฆ์ได้มีโอกาสเรียนรู้ทางโลกและทางธรรมไปพร้อมๆ กัน ขวัญสงฆ์มีโอกาสช่วยเหลือคนที่อยู่รอบข้างมากมาย ได้เรียนรู้คำว่ามิตรภาพจากเพื่อน ได้มีโอกาสช่วยเพื่อนรักปรนนิบัติยายที่ป่วยหนัก ได้เรียนรู้การมีชีวิตอยู่อย่างพอเพียงจากตาน้อยที่ถูกหลานทอดทิ้งและมีชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก ซึ่งทุกคนที่ขวัญสงฆ์ได้พบบพบล้วนสอนให้เขาได้เรียนรู้ชีวิตมากขึ้น อันนำไปสู่การตัดสินใจครั้งใหญ่เพื่อความสุขที่แท้จริงของตน

ขวัญสงฆ์ตัดสินใจละทางโลกด้วยการขอหลวงตาบรรพชาเพื่อศึกษาธรรมะอย่างเต็มที่ คำพร่ำสอนของหลวงตาที่เด็กน้อยได้ซึมซับมาตั้งแต่วัยเด็ก การมีโอกาสดูแลซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด รวมถึงการได้ซึมซับวัตรปฏิบัติอันงดงามทั้งทางกาย วาจา ใจจากหลวงตาอย่างสม่ำเสมอ เมื่อถึงวันที่หลวงตาอาพาธ และมรณภาพลง ขวัญสงฆ์จึงได้อุปสมบทเพื่อทดแทนคุณท่าน และได้ต่ออายุการบวชของตนเรื่อยมา ในระหว่างบวชก็ศึกษาธรรมะจนแตกฉาน และได้ออกเดินธุดงค์เป็นพระป่าเป็นเวลายาวนาน สุดท้ายด้วยคำสอนและสำนึกภายในใจที่ไม่อยากให้วัดที่หลวงตาเคยอยู่ และเพียรบำรุงรักษามาด้วยชีวิตของท่านต้องกลายเป็นวัดร้าง ขาดคนเหลียวแลใส่ใจ และไม่อยากให้ชาวบ้านต้องขาดที่พึ่งทางใจ ขวัญสงฆ์จึงได้ตัดสินใจกลับมาเป็นเจ้าอาวาสที่วัดเดิม ซึ่งการกลับมาครั้งนี้ขวัญสงฆ์ไม่ใช่เด็กน้อยแสนซน ไม่ใช่สามเณรที่เกะติดหลวงตาลอตเวลาเช่นแต่ก่อน แต่คือพระขวัญสงฆ์ที่แสนงดงามในธรรม เป็นที่รักของชาวบ้าน และเป็นผู้สืบทอดภารกิจทางธรรมของหลวงตาอย่างสมบูรณ์สืบไป

หลังจากการอ่านและวิเคราะห์เนื้อเรื่องโดยละเอียด ผู้เขียนบทความเห็นว่า วรรณกรรมเยาวชนเรื่องนี้ได้ให้ทั้งข้อคิด ข้อเตือนใจ แนวปฏิบัติ และหลักคุณธรรมต่างๆ ที่คนหลากหลายกลุ่มในสังคมสามารถนำไปเป็นแนวทางในการประพฤติตนได้เป็นอย่างดี นอกเหนือไปจากให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินในฐานะบันเทิงคดี ซึ่งจะขอวิเคราะห์คุณค่าทั้ง 2 ด้านพร้อมยกตัวอย่างประกอบให้เห็นดังนี้

คุณค่าทางอารมณ์ จากการวิเคราะห์พบว่า ความสนุกสนานเพลิดเพลินที่ได้รับจากวรรณกรรมเยาวชนเรื่องนี้ เกิดจากการจัดวางองค์ประกอบต่างๆ ของวรรณกรรมอย่างเหมาะสม ประสาน สอดคล้องและสัมพันธ์กันไปในทุกองค์ประกอบ อีกทั้งมีการนำกลวิธีการประพันธ์แบบโบราณ คือการเขียนงานลักษณะร้อยแก้ว แต่ใส่ลีลาพรวนพราวด้วยการร้อยสัมผัสแบบกลอนแปด วรรณกรรมเยาวชนเรื่องนี้จึงมีลีลาการเขียนในแบบที่ผู้แต่งเรียกว่า “ร้อยแก้วมีทำนอง ร้อยกรองเป็นนวนิยาย” ซึ่งการจัดวางองค์ประกอบได้เหมาะสมเพียงไร จะขออธิบายแต่ละประเด็นดังนี้

ด้านการวางโครงเรื่อง พบว่าผู้แต่งได้ผู้ร้อยเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบอย่างสนุกสนานเพลิดเพลินและชวนติดตาม มีลำดับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นตั้งแต่ต้นเรื่องจนจบเรื่อง โดยที่เหตุการณ์และเรื่องราวเหล่านั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงถึงกันอย่างสมเหตุสมผล โครงเรื่องไม่ซับซ้อนเหมาะสำหรับเด็กและเยาวชน ผู้แต่งเปิดเรื่องได้อย่างน่าสนใจด้วยการนำเสนอภาพของเด็กแรกคลอดที่ถูกพ่อแม่นำมาทิ้งไว้ที่ลานวัด อันเป็นการสร้างปมปัญหาของเรื่องและ

สร้างความกระหายใคร่รู้แก่ผู้อ่านให้อยากติดตามดูชีวิตของเด็กน้อยผู้นี้ต่อไป และได้ผูกโยงเรื่องให้ผู้อ่านได้เห็นพัฒนาการของตัวละครเอกอย่างรอบด้านเห็นการฝ่าฟันอุปสรรคและความเจ็บปวดนานา จนท้ายที่สุดก็ได้พบทางสว่างอันเป็นชีวิตอันสงบสุขที่ตัวละครเอกได้ตัดสินใจเลือกแล้วด้วยตัวเอง จึงอาจกล่าวได้ว่ากลวิธีการประพันธ์ที่ทำให้วรรณกรรมเยาวชนเรื่องขวัญสงฆ์น่าสนใจและชวนอ่านคือ โครงเรื่องได้ดี

ด้านการสร้างตัวละคร อิราวดี ไตลังคะ (2537 : 49) ได้กล่าวไว้ว่า ตัวละครเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของบันเทิงคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในนวนิยายที่มีขนาดความยาวมากพอ เพราะผู้เขียนจะสามารถพรรณานบุคลิกลักษณะและนิสัยใจคอของตัวละครได้ละเอียด ผู้อ่านจะรู้สึกเหมือนตัวละครสมจริงเสมือนมีตัวตน หรือไม่ก็ทำให้นึกถึงคนที่เราเคยรู้จัก มีลักษณะสมจริงเหมือนมนุษย์ โดยภาพรวมในวรรณกรรมเรื่องนี้ ชมัยกร แสงกระจ่าง สร้างตัวละครออกมาได้อย่างสมจริง มีจิตตางบดุลลักษณะและอุปนิสัยของตัวละครได้อย่างเหมาะสมกับเพศ วัยและสถานะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้าง*ตัวละครเอกขวัญสงฆ์*ออกมาได้อย่างเห็นพัฒนาการสมวัย และใกล้เคียงกับมนุษย์ในโลกของความเป็นจริง (มีความสมจริง) ดังเช่น ในวัยเด็กผู้แต่งสร้างให้เป็นเด็กช่างสงสัย ชุกชวน ตื่นเต้นกับสิ่งที่ไม่เคยเห็น มักทำสิ่งใดโดยไม่ได้ยั้งคิด หรือขาดสติไตร่ตรองความถูกต้อง ขอบอยู่กัโลกแห่งความฝัน เป็นต้น ดังตัวอย่าง ตอนที่ขวัญสงฆ์นึกสนุกอยากขึ้นไปหัดขับรถแทรกเตอร์กับเจ้าของรถ โดยไม่คิดถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้น

ยังขับตาม ยังขับเก่งเพลงรถไถ สองต่างไวต่างรักสมัครสมาน พอหยุดพักสองขึ้นฉั่วสองสำราญ สองทำงานสองทอดลองสองยินดี

“หนูขับได้...” ขวัญสงฆ์อ้อนคอยหวานว่า “คอยดูหนา...” เจ้าโยกไปตามที่มือคนขับยกลอยถอยมือฟรี เจ้าหนูโยกทันทีด้วยใจใส่

คนขับรถกางมือออกทั้งสองข้าง เพื่อให้คนข้างล่างนั้นเห็นได้ เจ้าหนูน้อยคนเก่งเร่งคันไถแทรกเตอร์แล่นว่องไวอยู่ไปมา

(ชมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 26)

จากเหตุการณ์ตอนนี้จะเห็นว่า โดยธรรมชาติของเด็กชายวัยประมาณหกขวบย่อมมีความซุกซนและมีความอยากรู้อยากเห็นเป็นเรื่องปกติ ผู้แตงนำเสนอภาพความเป็นเด็กชายที่ซุกซนผ่านตัวละครขวัญสงฆ์อย่างเด่นชัด หากผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชนสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในเรื่องเข้ากับประสบการณ์ของตน หรืออาจจะพาตัวเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของตัวละครได้ก็จะเกิดความรู้สึกว่าตนมีประสบการณ์ร่วม ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ก็ย่อมส่งผลให้เกิดความสนุกสนานขณะอ่านได้

ต่อมาหลังจากที่ขวัญสงฆ์ได้ตัดสินใจละทางโลกเข้าสู่ทางธรรม ผู้แตงก็ได้ให้ภาพสามเณรขวัญสงฆ์มาแทนที่ เมื่อล่วงพ้นวัยเด็กและเติบโตขึ้นท่ามกลางการบ่มเพาะทางธรรมจากหลวงตา ความซุกซนแบบฆราวาสก็ค่อยๆ จางหาย กลายเป็นสามเณรหนุ่มที่เริ่มรู้จักวิเคราะห์ความถูกผิดได้ด้วยตนเอง ผู้เขียนได้สร้างบุคลิกลักษณะของขวัญสงฆ์ตอนนี้เป็นภาพของเด็กหนุ่มในเพศสมณะที่มีสติ ครองตัวในธรรม และมีความเพียรในการศึกษาเล่าเรียน และเปี่ยมไปด้วยความกตัญญูรู้คุณต่อหลวงตา และเมื่อถึงตอนท้ายเรื่องหลังจากที่ขวัญสงฆ์แตกฉานในทางธรรมยึดมั่นที่จะเป็นพระนักปฏิบัติโดยแท้ ภาพของพระขวัญสงฆ์ในสายตาผู้อ่านจึงกลายเป็นพระหนุ่มที่เติบโตในทางธรรม มีภาพลักษณ์งดงามทั้งภายนอกและภายใน และเป็นพระสงฆ์ต้นแบบอย่างแท้จริง ดังเนื้อความตอนจบที่ว่า

จากทารกถูกทิ้งวางกลางลานวัด วันหนึ่งามเจติจรัสเป็นพระใหญ่ มีธรรมดีมีธรรมงาม ประจำใจ เป็นผู้สอนเป็นผู้ให้ไม่ธรรมดา พระขวัญสงฆ์กลับมากวาดลานวัด ใดติดขัดจัดงานงามสง่า ซ่อมกุฏิซ่อมใจไม่รอช้า ค่อยปรับตัวพัฒนาคนและใจ ปลุกต้นไม้ทำยวัดจนเต็มเขียว ผลิใบอ่อนโค้งเรียวกแตกต้นใหม่ มีอบรมธรรมมะประจำไว้ ให้ญาติโยมผ่องใสไม่ทุกข์ท้อ

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 159)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ภาพของขวัญสงฆ์ในตอนจบเรื่อง ไม่เหลือร่องรอยของความซุกซนในอดีตให้เห็นแม้แต่น้อย มีแต่ภาพของร่มเงาแห่งความดีที่จะปกแผ่แก่บุคคลอื่น ซึ่งการสร้างขวัญสงฆ์ให้งดงามเช่นนี้ ก็เกิดจากการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งความดีงามจากหลวงตารวมถึงประสบการณ์ที่ขวัญสงฆ์ได้เรียนรู้ด้วยตนเองจากประสบการณ์ตรง นับว่าผู้เขียนได้สร้างตัวละครเอกได้อย่างสมจริง น่าสนใจ และเป็นไปอย่างมีเหตุผล ผู้อ่านจึงสามารถซึมซับ เข้าถึง และเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกได้อย่างไม่ยากนัก ส่วน *ตัวละครหลวงตา*

ก็เช่นเดียวกัน ผู้แต่งก็ได้สร้างให้เป็นภาพพระสงฆ์ที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัยและมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ในโลก โดยเฉพาะความมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ที่กำลังตกอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ ดังที่เห็นได้จากตอนเริ่มเรื่องที่หลวงตาที่ตัดสินใจรับขวัญสงฆ์มาอุปการะทั้งที่รู้ว่าการครองตนอยู่ในเพศสมณะไม่สามารถอุปการะหรือเลี้ยงดูเด็กในกฎได้ ก็ยังเลือกที่จะทำแต่หาวิธีการที่เหมาะสมนั้นคือ ให้ตาส่งกับยายอยู่ที่อาศัยอยู่ใกล้วัดเป็นผู้เลี้ยงดูไปก่อน เมื่อเติบโตพอรู้ความ หลวงตาจึงรับหน้าที่อบรมสั่งสอน รวมทั้งมอบความรัก ความอบอุ่นอย่างเต็มที่จนเด็กน้อยกำพรวุฒินั้นเติบโตใหญ่กลายเป็นคนดีของสังคมในที่สุด หรือการแสดงออกถึงความมีเมตตาและใส่ใจในทุกข์ร้อนของเพื่อนมนุษย์ก็แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนตอนที่ รีบรุดไปช่วยเหลือยายจิกทันทีหลังจากทราบจากขวัญสงฆ์ว่า ยายจิกต้องทุกข์ทรมานด้วยโรคประหลาดมานาน การที่ผู้แต่งกำหนดอุปนิสัยใจคอของหลวงตาเช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงจนเข้าใจได้ว่า เหตุใดเมื่อสิ้นบุญหลวงตาไปแล้ว ขวัญสงฆ์จึงมีชีวิตอยู่ได้อย่างผู้ถึงพร้อมด้วยศีลธรรมจรรยา และสามารถเติบโตในทางธรรมได้อย่างสมบูรณ์แบบและงดงามทั้งที่อยู่โดยลำพัง ซึ่งนั่นก็เนื่องด้วยขวัญสงฆ์มีเป้าหมายที่ดีที่สุดอย่างหลวงตามาก่อนนั่นเอง

ข้อสังเกตประการหนึ่งที่พบเกี่ยวกับการสร้างตัวละครก็คือ การที่ผู้แต่งย้าให้ผู้อ่านได้เห็นภาพของพระสงฆ์ที่ดี คอยชี้แนะความถูกต้องแก่ผู้อื่นผ่านตัวละครหลวงตาลอตเวลาเช่นนี้อาจเป็นไปได้ว่าผู้แต่งปรารถนาจะให้หลวงตา คือ ภาพแทนของพระสงฆ์ที่ดี พระสงฆ์ต้นแบบที่คนในสังคมปรารถนาให้อยู่อยู่ทุกพื้นที่ของประเทศ เพราะพระผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบทั้งทางกาย วาจา และใจ พระผู้ที่มีความรู้และเข้าใจชีวิตอย่างแท้จริง ย่อมสามารถเป็นที่พึ่งและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธศาสนิกชนในสังคมได้เป็นอย่างดีนั่นเอง

ฉาก บรรยายฉาก และสถานที่ เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้วรรณกรรมมีความสมจริง ฉากที่ตักจะเกิดขึ้นได้ หากผู้แต่งสามารถสร้างสรรค์และจัดวางได้อย่างความสมจริง น่าเชื่อถือ รวมทั้งให้เกิดความสัมพันธ์กับตัวละคร และบรรยายฉากในท้องเรื่อง รวมทั้งสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ ในเรื่องขวัญสงฆ์ ผู้แต่งก็ได้จัดวางฉากไว้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับตัวละคร บรรยายฉาก และเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องอาทิ ผู้แต่งให้ภาพและบรรยายฉากวัด โรงเรียน โรงพยาบาล กระทั่งของด้า กระทั่งของตานอมได้อย่างสมจริง รวมไปถึงเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่ตัวละครสวมใส่ก็จัดวางได้อย่างเหมาะสมกับสภาพที่ตัวละครเป็นอยู่ในเรื่อง เป็นต้น ซึ่งการนำเสนอเช่นนี้จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงตัวละครหรือเหตุการณ์ในเรื่องได้ง่ายเช่น ตัวละครตานอมหลังจากที่ถูกกลืนหลานทอดทั้งก็ต้องมาใช้ชีวิตอยู่ที่กระท่อมกลางนาเพียงลำพัง กินง่ายอยู่

ง่าย และพอใจกับสภาพที่ตนเป็นอยู่ ตอนที่ขวัญสงฆ์ได้พบกับตาน้อมที่กระท่อมกลางทุ่งซึ่งผู้แต่งบรรยายให้ผู้อ่านเห็นภาพโดยรวมของกระท่อมน้อยกลางนาว่า **“ถึงกระท่อมกลางนา หลังคาจาก ฝาเป็นฟากพื้นกระดานเป็นไม้ต่อ... (ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 53)** ส่วนอาหารการกินของตาน้อมก็บรรยายให้เห็นว่าเป็นไปอย่างเรียบง่ายตามอัตภาพว่า **“มีแต่ข้าวเปล่าเปล่านะเจ้าหนู ตากินอยู่อย่างง่ายในทุกที่เย็นหาปลาเก็บผักคนรักดี เขาเรียกมีชีวิตอย่างพอเพียง... ยกขวดลอยเบาเบาเขย่าขวด ตาซื้อดพลางย่ำทำมือเฉียง ขยอกน้ำปลาหนึ่งกระชอก-เจ้ามองเมียง ไดยินเสียงตาร้อง ประเดี้ยวเค็ม” (ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 55)** แม้กระทั่งรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ เกี่ยวกับฉาก ผู้แต่งก็ยังใส่ใจที่จะบรรยายออกมาให้ผู้อ่านมองเห็นเพื่อจะช่วยให้เห็นวิธีการใช้ชีวิต และการมองโลกของตัวละครนี้ได้เป็นอย่างดี ดังปรากฏในเหตุการณ์หลังจากขวัญสงฆ์ทานข้าวอิ่มก็เผลอนอนหลับจนถึงเย็น เมื่อตื่นขึ้นมาขวัญสงฆ์ก็เห็นสภาพหลังคาบ้านของตามีรูโหว่ก็นึกสงสัย ผู้แต่งทำให้ผู้อ่านเห็นสภาพบ้านผ่านบทบรรยายก่อนว่า **“ขวัญสงฆ์ตื่นตอนเย็นเห็นรูโหว่ หลังคาโบทะลุมองเห็นฟ้าสีน”** และความเป็นเด็กช่างซักถาม ผู้แต่งก็ให้ขวัญสงฆ์ออกปากถามตาไปว่า **“หลังคาตาโหว่แล้ว ตาเห็นไหม”** ซึ่งการเป็นผู้มองโลกอย่างเข้าใจของตา ตาจึงหัวเราะแล้วตอบขวัญสงฆ์ไปอย่างอารมณ์ดีว่า **“ไม่เป็นไร...ตาเอาไว้ดูดาวที่ฟราวฟ้า” (ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 54-55)** เหตุการณ์ในตอนนั้นนอกจากจะทำให้ผู้อ่านได้มองเห็นและเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ภายนอกของตัวละครผ่านฉากแล้ว บทสนทนาที่ช่วยให้เรารู้ถึงอุปนิสัยใจคอและความคิดมุมมองของตัวละครด้วย ดังจะเห็นว่าขวัญสงฆ์เป็นเด็กช่างสงสัยและซักถามตามประสาเด็ก และคำพูดและคำตอบของตาน้อมสะท้อนให้เห็นถึงการเป็นผู้ที่เข้าใจโลกเข้าใจชีวิต มองทุกอย่างอย่างเข้าใจ และมีความสุขด้วยการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง หรือในตอนที่ขวัญสงฆ์ไปเยี่ยมยายของตา ผู้แต่งก็บรรยายให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของสองยายหลานอย่างชัดเจนว่าเต็มไปด้วยความยากลำบาก สภาพที่อยู่ที่ไม่สะดวกสบาย เก่าทรุดโทรม ส่วนยายก็เจ็บหนกต้องนอนนิ่งอยู่กับที่ ผู้แต่งบรรยายฉากอย่างชัดเจนสามารถทำให้ผู้อ่านรู้สึกสะท้อนใจจนนึกสงสัยและเวทนาในชะตากรรมของคนทั้งสอง

หรือ ตอนที่ขวัญสงฆ์ถูกเพื่อนล้อว่าเป็นเด็กวัดและทานข้าวกันบาตร คำพูดของเพื่อนทำให้ขวัญสงฆ์เสียใจและน้อยใจ แต่ในขณะที่กำลังเสียใจและน้อยใจเพื่อนอยู่นั้นกลับมีเพื่อนอีกคนหนึ่ง แต่งตัวมอมแมม แวดตาน่าสงสาร และทำทางหิวโหยกำลังยืนมองดูขวัญสงฆ์ทานข้าว ผู้แต่งก็บรรยายให้เห็นสภาพของตาในตอนนั้นว่า **“เป็นนัยน์ตาหตุ้เคร้าเหลือแสน เลื่อ**

มอมมอมคำคำหน้าแบนแบนน้ำลายยี้ดจ๊กแหล่นจะหยดกอง” (ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 74) เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายถือเป็นสิ่งแรกที่สามารถมองเห็นและคาดเดาฐานะความเป็นอยู่ของคนเราได้ จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าเพื่อให้ภาพเด็กยากจน ชัดสน และยากไร้มีความชัดเจน ผู้แต่งใส่ใจในการให้รายละเอียดแม้เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่จัดว่าเป็นส่วนประกอบย่อยหนึ่งของฉากก็ไม่มองข้าม นับได้ว่าผู้แต่งสามารถบรรยายให้เห็นและเข้าใจสภาพชีวิตของตัวละครนั้นๆ ได้อย่างชัดเจน อันจะนำไปสู่การสร้างความรู้สึกลงสาร เห็นใจในชะตากรรมตัวละคร อันเป็นความรู้สึกร่วมที่สามารถเกิดขึ้นได้ระหว่างผู้อ่านกับตัวละครในเรื่อง และภาพของคำที่ปรากฏตรงหน้าขวัญสงฆ์ คือ ตัวอย่างของภาพและเหตุการณ์ที่สามารถปรากฏในใจผู้อ่านได้ ดังนั้นความรู้สึกลงสารที่เกิดขึ้นในใจของขวัญสงฆ์จึงอาจถูกส่งผ่านมาถึงผู้อ่านด้วยเช่นกัน

บทสนทนาในเรื่อง บทสนทนาที่ดีควรมีความเป็นธรรมชาติ สอดคล้องกลมกลืนกับบุคลิกภาพของตัวละคร เข้ากับบรรยากาศทางอารมณ์ของตัวละคร และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ผู้แต่งจะต้องทำให้บทสนทนาน่าเชื่อถือและทำให้เรื่องมีความสมจริง ทั้งนี้เนื้อหาสาระในบทสนทนาควรมีความหมายต่อเรื่อง และสามารถสนองจุดมุ่งหมายในการแต่งอย่างเด่นชัด จากเรื่องขวัญสงฆ์เห็นว่าผู้เขียนได้ใช้บทสนทนามาช่วยในการทำให้เรื่องมีคุณค่า น่าสนใจ มีความน่าเชื่อถือ และสมจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วยให้หลักคุณธรรมจริยธรรมที่ผู้แต่งปรารถนาจะส่งมาถึงผู้อ่านมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งขอยกตัวอย่างการสร้างบทสนทนาให้แก่ตัวละครหลวงตามาเป็นตัวอย่าง

จากการวิเคราะห์บทสนทนาในเรื่องพบว่า เกือบทุกฉากทุกตอนของเรื่อง หลวงตาจะมีบทบาทและจะต้องสนทนากับตัวละครอื่นตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นญาติโยมหรือตัวขวัญสงฆ์เอง ซึ่งผู้แต่งสร้างบทสนทนาแก่หลวงตาได้อย่างเหมาะสมกับอารมณ์ ความรู้สึก และเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในประเด็นของการสร้างตัวละครว่า หลวงตาคือภาพแทนของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทั้งทางกาย วาจา และใจ เป็นผู้ที่มีความรู้ ผ่านโลกมามาก และเข้าใจชีวิตอย่างแท้จริง ดังนั้นทุกครั้งที่ตัวละครหลวงตาปรากฏขึ้น จึงมักจะมาพร้อมกับหลักธรรมคำสอนหรือแง่คิดในการใช้ชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งขวัญสงฆ์จะเป็นตัวละครที่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากหลวงตาอยู่ตลอดเวลา ทุกคำพูดและบทสนทนาที่หลวงตามีกับขวัญสงฆ์ช่วยให้ภาพของพระสงฆ์ที่เคร่งครัดในธรรม รักในการทำดี และปรารถนาจะให้หลานรักอย่างขวัญสงฆ์เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยธรรมะชัดเจนยิ่งขึ้น ในทำนองเดียวกัน หาก

พิจารณาวรรณกรรมเรื่องนี้ในด้านคุณค่าทางสติปัญญาจะพบว่า เมื่อผู้เขียนต้องการจะสอดแทรกหลักคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้อ่าน กลวิธีหนึ่งที่ผู้เขียนนำมาใช้ก็คือ นำเสนอผ่านการกระทำและคำพูดของตัวละครหลวงตา ดังเช่น ตอนที่ขวัญสงฆ์ไปเลือกซื้อชุดนักเรียนกับตาและยาย (ผู้ที่หลวงตามอบหมายให้เลี้ยงขวัญสงฆ์ในตอนต้นเรื่อง) แต่บังเอิญมองเห็นหุ่นยนต์และเกิดความอยากได้ จึงหยิบหุ่นยนต์ตัวนั้นมาโดยไม่บอกใคร จนกระทั่งหลวงตาแอบเห็นขวัญสงฆ์เล่นอยู่กับหุ่นยนต์ตัวนั้นจึงไปสอบถามความจริงจากตาและยายเมื่อรู้ว่าขวัญสงฆ์หยิบมาโดยไม่บอกใคร หลวงตาจึงใช้วิธีลงโทษโดยไม่พูดกับขวัญสงฆ์เพราะหวังอยากให้สำนึกผิดด้วยตนเอง ความเมตตาของหลวงตาทำให้ขวัญสงฆ์เกิดความทุกข์หนักและไม่สบายใจมากในที่สุดจึงตัดสินใจไปสารภาพ ในตอนนี้ผู้แต่งได้ใช้บทสนทนาในการถ่ายทอดหลักคุณธรรมในเรื่องการไม่ลักขโมยผ่านคำพูดของหลวงตาว่า

“หนูบอกหลวงตาว่าอย่า...โกรธหนู”
 “ตาก็รู้” ตากระซิบเสียงแผ่วแผ่ว
 “หนูผิดเองหนูอยากได้มากไปแล้ว จนหุ่นยนต์มันชักแถวมาขวนมอง”
 “เจ้าผิดศีลข้อไหนหรือไอ้หนู”
 “หนูก็รู้หนู ผิดศีลข้อสอง เรื่องครอบครอง ขโมยของของคนอื่นมันไม่ดี”
 “ไม่ใช่แค่ไม่ตีรอก เจ้าขวัญ เจ้าทำให้คนอื่นนั้นต้องหมองศรี เขาเสียทรัพย์ตาเสียใจข้างในนี้ ทรمانเพราะมีลูกไม่งาม...”
 “หนูก็รู้ว่าอย่าตอกย้ำ” เจ้ากราบซ้ำกราบอีกครั้งที่สาม “ หนูจะทิ้งหุ่นบ้าบ้า แสนเลวทราม เป็นการปรามตัวหนูให้รู้คิด”
 “ทิ้งไม่ได้...” ตาว่า “เจ้าอย่าทิ้ง เพราะเป็นสิ่งของเขา เขามีสิทธิ์ ต้องคืนเขา หรือจ่ายเขา เจ้าตัวนี้... เจ้าทำผิดต้องใช้ผิดคิดให้ตรง...”
 “แล้วหนูจะทำไม ให้ตาบอก”
 “ไม่ได้หรอก เจ้าต้องคิด-อย่าผิดหลง” พรุ่งนี้ตาจะพาไปอย่างนงเงง เขาก็คงดีใจได้ของคืน

(ขมัยภร แสงกระจ่าง, 2551: 45)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ขวัญสงฆ์ได้สำนึกและไปสารภาพผิด ซึ่งหลวงตาก็ให้อภัยและสอนขวัญสงฆ์ให้รู้ถึงโทษของการกระทำผิดในครั้งนี้ว่า การขโมยของคนอื่นมาครอบครองนั้น

ไม่เพียงเป็นสิ่งที่ไม่ดีเท่านั้น แต่ทำให้เจ้าของเขานั้นเป็นทุกข์ด้วย และคำพูดของหลวงตาที่กล่าวกับขวัญสงฆ์ว่า “ไม่ใช่แค่ไม่ดีหรอก เจ้าขวัญ เจ้าทำให้คนอื่นนั้นต้องหมองศรี **เขาเสียทรัพย์ตาเสียใจข้างในนี้ ทรمانเพราะมีลูกไม่งาม...**” สะท้อนให้ผู้อ่านมองเห็นความรักความปรารถนาดีของหลวงตาที่มีต่อขวัญสงฆ์อย่างเปี่ยมล้น ในที่สุดหลวงตาจึงพาขวัญสงฆ์นำของไปคืนเจ้าของ หรือเหตุการณ์ตอนที่ขวัญสงฆ์ถูกหลวงตาลงโทษอีกครั้งหลังจากไม่ระมัดระวังจนเผลอทำข้าวของในร้านค้าแตกกระจาย หลวงตาจึงลงโทษโดยการพาขวัญสงฆ์ไปฝึกสมาธิที่ป่าช้าเพื่อสร้างสติ ผู้เขียนได้สอนเรื่องการมีสติผ่านคำพูดหลวงตาว่า

“สติเจ้าน้อยนักหนาจะบอกให้ ไปกวาดร้านทำของแตกแหลกลาญไป มาอยู่ป่าพนาลัยก็ตรอมตรม เจ้าลองนึกให้ดีมีอะไร ป่านี้มีต้นไม้ฝ้านผลมี มีแมลงร้องกรีดหวิวเสียงลงหากเจ้าไม่ข่มใจลิ้มตา ดูจะไม่มีความรู้ความเป็นจริง เจ้าจะยิ่งกลัวใหญ่ใจไม่สู้ ฝิน้อยใหญ่ที่ไหนหรือนี่มือ **กุ หลงตาหนูนี้ใจ...จงได้คิด จงลิ้มตาขึ้นมาใหม่ให้เต็มตา...**”

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 66)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า หลวงตาพยายามจะสอนให้ขวัญสงฆ์มีสติ และพิจารณาทุกอย่างบนฐานของความเป็นจริง ซึ่งการที่หลวงตาพยายามบังคับให้ขวัญสงฆ์ลิ้มตาก็ด้วยท่านปรารถนาให้ขวัญสงฆ์กล้าเผชิญความจริงไม่ใช้อยู่กับโลกอันน่ากลัวที่เกิดจากจินตนาการของตนเช่นนี้

จากทั้งสองบทสนทนา นอกจากจะทำให้เห็นภาพของพระสงฆ์ที่ยึดมั่นในธรรมอย่างหลวงตาแล้วจะเห็นว่า แม้คำพูดของขวัญสงฆ์ผู้แต่งก็สร้างได้เหมาะสมกับวัยเช่นเดียวกันเช่นขวัญสงฆ์เป็นเด็กก็จะกำหนดให้ใช้คำแทนเรียกตัวว่าหนูซึ่งเป็นคำที่น่ารัก ดังตัวอย่าง “**หนูขอบอกหลวงตาว่าอย่า...โกรธหนู**” หรือ หากจะเรียกหลวงตาแบบเด็กที่พูดไม่ชัดว่า คำว่า “หลวงตา” จึงกลายเป็น “หลงตา” ดังตัวอย่าง “**หลงตาหนูนี้ใจ...จงได้คิด จงลิ้มตาขึ้นมาใหม่ให้เต็มตา...**” หรือตอนที่ขวัญสงฆ์สนทนากับเพื่อน ผู้แต่งก็กำหนดให้ขวัญสงฆ์ใช้คำเรียกเพื่อนได้อย่างเหมาะสมตามวัยและความสนิทสนม โดยขวัญสงฆ์จะเรียกแทนชื่อเพื่อนว่า “แก” ดังตัวอย่าง

“เฮ้ย...” ขวัญสงฆ์ทำให้ญใช้มืออึก “นี่เจ้ายักษ์...มานี่...” พलगมองจ้องหางยฝา
ปิ่นโดให้โดยไม่มอง ตักข้าวแบ่งเป็นสอง “เอ้า เอาไป”

เจ้าราดแกงโปะให้ไปบนข้าว แบ่งปลาทอดเนื้อขาวให้ชิ้นใหญ่ เจ้าเคี้ยวข้าวคัปปากจน
ยากใจ “แกซื้อไร...” ข้าวกระเด็นมาเป็นเม็ด

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 74)

จากตัวอย่างเห็นได้ว่า นอกจากผู้แต่งใช้บทสนทนาช่วยให้ผู้อ่านรู้จักลักษณะนิสัยของ
ตัวละครในด้านการมีเมตตากรุณาต่อผู้ที่ลำบากกว่าอย่างดีแล้ว และเลือกคำแทนตัวได้อย่าง
เหมาะสมกับสัมพันธภาพและวัยของตัวละครด้วย

นอกจากการวางโครงเรื่องได้อย่างสนุกสนาน การสร้างตัวละครที่เหมาะสม มี
พัฒนาการและสมจริง การกำหนดบทสนทนาที่เหมาะสมกับตัวละคร และเหตุการณ์ในเรื่อง
รวมทั้งการสร้างฉากและบรรยากาศภายในเรื่องอย่างสมจริงแล้ว ผู้แต่งก็เลือก มุมมองในการ
เล่าเรื่อง ได้อย่างเหมาะสมนั่นคือ ใช้มุมมองแบบสายตาพระเจ้า คือให้ผู้เล่าเรื่องเป็นผู้รู้แจ้งใน
ทุกสิ่งเกี่ยวกับเรื่องที่เล่า และมีอำนาจเต็มที่ในการควบคุมตัวละคร ไม่ว่าจะเป็นพลวัตกรรมการ
กระทำภายนอก หรือการล่วงรู้ถึงความคิดจิตใจสัญชาตญาณ และความมุ่งมาดปรารถนาของ
ตัวละครทุกตัว ซึ่งการใช้มุมมองเช่นนี้สามารถช่วยให้ผู้อ่านได้รู้จัก เข้าใจ และเข้าถึงตัวละครได้
เป็นอย่างดี

จากการศึกษาวิเคราะห์มาให้เห็นเป็นตัวอย่าง น่าจะเป็นข้อยืนยันได้ว่า การจัดวางองค์
ประกอบของวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้แต่งทำได้อย่างเหมาะสม จนสามารถสะท้อนแก่นเรื่องที่ว่า
**การดำรงตนอยู่บนพื้นฐานของความดีและมีธรรมเป็นเครื่องนำทางชีวิตย่อมจะมีความสุข
และกลายเป็นที่รักของบุคคลอื่น** ได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะการมุ่งนำเสนอแก่นเรื่องผ่าน
พลวัตกรรม การแสดงออกและคำพูดของตัวละครเอกคือ ขวัญสงฆ์ จากในเรื่องจะเห็นได้ว่า ไม่
ว่าจะดำรงตนในฐานะฆราวาสหรือพระสงฆ์ ขวัญสงฆ์สามารถประพฤติปฏิบัติตนเป็นต้นแบบ
ที่ดีแก่คนอื่นได้ และการนึกถึงธรรมะที่หลวงตาเพียรสอนอยู่ตลอดเวลาที่ช่วยให้ขวัญสงฆ์
สามารถใช้ชีวิตอยู่กับคนรอบข้างอย่างมีความสุข ดังนั้น คงไม่ผิดนักหากผู้เขียนบทความจะ
สรุปในขั้นต้นว่า คุณค่าทางอารมณได้แก่ ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน และอรรถรสจากการ
อ่านเรื่องนี้ มีจุดกำเนิดจากการจัดวางองค์ประกอบของวรรณกรรมอย่างลงตัว โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งการสร้างตัวละครเอกให้มีความน่ารัก ชุกช่น อยากรู้อยากเห็นและมีพัฒนาการตามวัย
ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีเสน่ห์ดึงดูดใจผู้อ่าน ภาพของเด็กชายขวัญสงฆ์แสนซน ช่างซักถาม

ทำให้คนอ่านมีรอยยิ้ม ภาพมีปมด้อยโยยหาความรักของขวัญสงฆ์ทำให้ผู้อ่านกระหายใคร่รู้ และปรารถนาจะติดตามต่อไปว่าจะมีคำตอบจากหลวงตาหรือไม่ว่าพ่อแม่ที่แท้จริงของขวัญสงฆ์คือใคร หลายเหตุการณ์ในเรื่องทำให้ผู้อ่านมีความสุขไปกับขวัญสงฆ์ ขณะเดียวกันก็มีหลายเหตุการณ์ที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเจ็บปวดไปด้วยได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนที่รู้ว่าขวัญสงฆ์กำลังเผชิญกับความทุกข์ปวดทั้งกาย เจ็บทั้งใจเมื่อเห็นว่าพ่อแม่ไม่รักและไม่ยอมฟังเหตุผล ตอนที่น้องแก้วน้องหายไป การถูกพาดด้วยไม้เรียวและถูกด่าทอด้วยถ้อยคำหยาบคายทั้งที่ไม่มีความผิด เหตุการณ์ตอนนี้สามารถสร้างความสงสาร และเห็นใจขวัญสงฆ์ให้เกิดขึ้นในใจผู้อ่านได้อย่างจับใจ หรือในตอนขวัญสงฆ์ต้องสูญเสียเสาหลักคำใจคือหลวงตาไปในวันหนึ่ง ผู้อ่านก็จะเฝ้าคอยติดตามดูต่อไปว่าสามเณรขวัญสงฆ์จะมีชีวิตอยู่โดยลำพังได้อย่างไร แต่ที่สุดแล้วเมื่อผู้อ่านได้คำตอบว่าสามเณรขวัญสงฆ์ ได้กลายเป็นพระหนุ่มที่เปลี่ยนตัวเองจากเด็กกำพร้ามาเติบโตในทางธรรมอย่างสมบูรณ์แบบที่สุด ก็สร้างความอึ้งอัมและทำให้ผู้อ่านยิ้มได้อย่างมีความสุขอีกครั้ง นับเป็นการจบเรื่องได้อย่างสมบูรณ์แบบที่สุดและจบอย่างที่เด็กและเยาวชนชอบนั่นคือ การจบเรื่องแบบสุขนาฏกรรม

นอกจากความสนุกสนานและอารมณ์ที่เกิดจากเรื่องราวที่ผู้แต่งผูกร้อยอย่างละเอียดละไมและการจัดวางองค์ประกอบของวรรณกรรมได้อย่างเหมาะสมลงตัวจนสามารถส่งผลทางอารมณ์อย่างเต็มเปี่ยมแก่ผู้อ่านดังที่กล่าวไปแล้ว การเลือกรูปแบบคำประพันธ์มาร้อยเรียงในเรื่องนี้ก็มีความโดดเด่นเช่นเดียวกัน นับว่าขมัยกร แสงกระจ่างได้สร้างความแปลกใหม่ให้แก่แวดวงวรรณกรรมเยาวชนด้วยการทำให้ผลงานของตนเป็นไปในลักษณะ “ร้อยแก้วมีทำนองร้อยกรองเป็นนวนิยาย” กล่าวคือ ผู้แต่งได้นำกลวิธีการร้อยเรียงเนื้อหาเหมือนร้อยแก้ว แต่มีการส่งสัมผัสให้เกิดเสียงสเนาะแบบกลอนแปดได้อย่างไพเราะตลอดทั้งเรื่อง เมื่ออ่านออกเสียงก็จะเกิดความไพเราะ ชวนฟัง ซึ่งการแต่งวรรณกรรมในลักษณะนี้อาจเคยปรากฏขึ้นในแวดวงวรรณกรรมไทยในอดีตแล้ว เช่น ในงานของขจิต บุรทัต เป็นต้น ซึ่งเมื่ออ่านออกเสียงก็จะเป็นจังหวะที่ไพเราะ เพราะมีการส่งสัมผัสระภายในวรรคและระหว่างวรรค เช่น

หนูเป็นเด็กกำพร้าน่าสงสาร ไม่มีบ้านไม่มีพ่อไม่มีแม่ ใครคนหนึ่งรับอุปการะหนูร้องงอแง จึงเอาหนูวางแบไว้หน้าวัด หลวงตาเดินออกมาหน้ากุฏิ ได้ยินเสียงหนูเหมือนเป็นหวัดแต่เป็น หนูกระแฉ่วกระแฉ่วเพราะถูกรัด หมาจะกัด แมวจะพ้อนหนูก่อนใคร

“เฮ้ย ไอ้จ๋อน ไอ้เด่น อยู่ที่ไหน มาดูสิ มาดูนี่ดูอะไร นี่ลูกใครหลานเขาเอามาวางมดจะ กินหมาจะกัดเอาซะแล้ว โอ้ ตาแป่วอย่างนี้ทุกอย่าง แม่หรือพ่อทิ้งได้แสนบอบบาง”

หลวงตาพูดกัมพลางอุ้มขึ้นมา ตั้งชื่อโดยฉับพลันเจ้า “ขวัญสงฆ์”

เรียกตาส่งยายหนูมาต่อหน้า

“ฉันจะเลี้ยงเด็กคนนี้นะยายตา แต่ทว่าขัดใจฉันเป็นพระ จึงฝากยายเลี้ยงไว้ก่อนให้ สอนสั่งแต่ข้าวปลาคัมคั่งมาเถิดหนะ...จะวันไหนวันไหนไม่เลยละ เชิญมาเอาข้าวบาตรพระไป เลี้ยงมัน...”

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 9)

จากตัวอย่างเป็นการบรรยายเหตุการณ์ตอนต้นเรื่อง จะเห็นได้ว่าหากผู้อ่านอ่านออก เสียงและแบ่งจังหวะการอ่านเหมือนกลอนแปดก็จะเกิดความไพเราะ ชวนฟัง ขณะเดียวกันก็ จะสามารถสร้างภาพในใจตามไปด้วย ซึ่งการที่ผู้แต่งเลือกนำกลวิธีการการแต่งแบบโบราณมา ผสานเนื้อเรื่องสมัยใหม่เช่นนี้ นับเป็นการนำกลวิธีการแต่งมาทำให้ผลงานชิ้นนี้มีคุณค่าในด้านการ สร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินและช่วยประเทืองอารมณ์แก่ผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชน ได้เป็นอย่างดี เพราะเมื่อไรก็ตามที่เด็กๆ อ่านออกเสียงก็จะรู้สึกสนุกและเพลิดเพลิน ดังที่ผู้ แต่งได้กล่าวคำ “จากใจผู้เขียน”ไว้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ว่า **“ขอผู้อ่านครึกครื้นขึ้นใจอ่าน ขอ รื่นเริงเบิกบานอย่าหาหยุด หัก ค่อยละเลียดอ่านไปที่ละวรรค เปล่งเสียงด้วยจะคึกคักและ เปรมปรีดี”** (ขมัยกร แสงกระจ่าง “จากใจผู้เขียน”, 2551 : ไม่มีเลขหน้า) นอกจากนี้ การเลือก ใช้คำอย่างมีความหมายก็จะช่วยสร้างภาพให้เกิดขึ้นในใจผู้อ่านได้เป็นอย่างดีอีกทางหนึ่ง

คุณค่าทางสติปัญญา ดังที่กล่าวไว้ตั้งแต่ต้นว่า วรรณกรรมเยาวชนเรื่องนี้ นอกจากจะ ทำหน้าที่ในการให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านแล้ว ยังเป็นสื่อที่สำคัญซึ่งช่วยส่งเสริมพฤติกรรม การเรียนรู้ของเยาวชนตลอดจนสามารถกระตุ้นและขัดเกลาความคิดและความรู้สึกของเยาวชนได้ ซึ่งอาจจะไม่สั่งสอนออกมาโดยตรงแต่จะสอดแทรกออกมาผ่านองค์ประกอบต่างๆ ของเรื่อง เช่น โครงเรื่อง ตัวละคร ฉากบรรยาย กาส บทสนทนา เป็นต้น

จากการพิจารณาในเบื้องต้น พบหลักคุณธรรมจริยธรรมที่เด็กและเยาวชนสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติหลายประการ อาทิ ความกตัญญูรู้คุณ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตา การมีสติ การรู้จักพอการไม่ฟุ้งเฟ้อ การไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่น การไม่ลักขโมย การเข้าใจความเป็นจริงของสรรพสิ่ง เป็นต้น ซึ่งส่วนมากคุณธรรมเหล่านี้จะถูกนำเสนอผ่านพฤติกรรม คำพูดและบทสนทนาของตัวละครเป็นสำคัญ ซึ่งผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชนจะสามารถเข้าใจได้ไม่ยาก ซึ่งจะขอยกเป็นตัวอย่างเพียง 4 คุณธรรม ดังนี้

- **คุณธรรมเรื่อง ความมีเมตตากรุณาทำให้ตนเองและผู้อื่นเป็นสุข** ในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องขวัญสงฆ์ ได้ปรากฏหลักคุณธรรมในเรื่องความเมตตากรุณาหลายครั้ง จากการอ่านพบว่า คุณธรรมข้อนี้ปรากฏครั้งแรกตั้งแต่ตอนเปิดเรื่อง เมื่อหลวงตาได้มาพบเด็ก (ขวัญสงฆ์) ถูกทอดทิ้งวางไว้หน้ากุฏิ แล้วเกิดความเอ็นดูสงสาร จึงรับเลี้ยงไว้และตั้งใจจะอบรมสั่งสอนให้เติบโตขึ้นมาในทางธรรม ดังตัวอย่าง

“เฮ้ย ไอ้จ๋อน ไอ้เต๋น อยู่ที่ไหน มาตุลี มาดูนี่คืออะไร นี่ลูกใครหลานเขาเอามาวาง มดจะกินหมาจะกัดเอาซะแล้ว โถ ตาแป่วอย่างนี้ดีทุกอย่าง แม่หรือพ่อทั้งได้แสนบอบบาง”

หลวงตาพูดกัมพลางอุ้มขึ้นมา ตั้งชื่อโดยฉับพลันเจ้า “ขวัญสงฆ์”

เรียกตาส่งยายหนูมาต่อหน้า

“ฉันจะเลี้ยงเด็กคนนี้นะยายตา แต่ทว่าขัดใจฉันเป็นพระ จึงฝากยายเลี้ยงไว้ก่อนให้สอนสั่งแต่ข้าวปลาคับคั่งมาเถิดหนะ...จะวันไหนวันไหนไม่เลยละเชิญมาเอาข้าวบาตรพระไปเลี้ยงมัน...”

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 9)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า หลวงตาเป็นผู้ที่มีความเมตตากรุณาอย่างมาก โดยเฉพาะต่อเด็กกำพร้าที่ถูกทอดทิ้ง เห็นได้จากการที่หลวงตาไม่รอช้าที่จะให้ความช่วยเหลือ แม้จะรู้ว่าสถานภาพของตนไม่สมควรที่จะดูแลเด็ก ก็ยังฝากตาส่งกับยายหนูให้เลี้ยงดูไว้ก่อน นอกจากนี้ยังย้ำให้เห็นได้ชัดเจนตอนที่หลวงตาพยายามสั่งเสียด้วยความเป็นห่วงในเรื่องอาหารการกิน ดังเนื้อความที่ว่า แต่ข้าวปลาคับคั่งมาเถิดหนะ...จะวันไหนวันไหนไม่เลยละเชิญมาเอาข้าวบาตรพระไปเลี้ยงมัน...” หรือปรากฏในตอนที่หลวงตาทราบข่าวว่ายายจิกซึ่งเป็นยายของตั่ววยเป็นโรคประหลาด หลังจากทราบเรื่องด้วยความสงสารหลวงตาก็รีบนำเอาข้าวปลาอาหาร

และยารักษาโรคไปให้ทันที ความมีเมตตากรุณาในครั้งนี้ทำให้ดำและขวัญสงฆ์ซาบซึ้งเป็นอย่างมาก ดังบทสนทนาของดำและขวัญสงฆ์ที่ว่า

“แกเดินไปที่บ้านข้ากับตาส่ง ไปดูยายของข้า...บอกตามตรง ข้านั่งลงไหว้แกเกือบไม่ทัน”

“ไปดูทำไมหว่า...น่าสงสัย” เจ้าหัวจุกลมไถ่ใจมุ่งมั่น

“แกเอาข้าวปลายาหยุกสารพัน ไปให้ยาย กองกินบานตะไท”

เจ้าขวัญฟังซึ่งใจในหลวงตา เจ้าภูมิไฉนักหนาเกินบอกได้ ถึงหลวงตาคุณน้ากว่าใคร แต่หลวงตามีใจให้เจ้าดำ

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551: 86)

หรือ ปรากฏในตอนที่ขวัญสงฆ์ถูกเพื่อนล้อว่าเป็นเด็กวัด และทานข้าวกันบาตร คำพูดของเพื่อนทำให้ขวัญสงฆ์เสียใจและน้อยใจ แต่ในขณะที่ขวัญสงฆ์กำลังเสียใจและน้อยใจเพื่อนอยู่นั้นกลับมีเพื่อนอีกคนหนึ่ง ซึ่งแต่งตัวมอมแมม และมีแวต่าน่าสงสาร และมีท่าทางหิวโหยกำลังยืนมองดูขวัญสงฆ์ทานข้าวด้วยความสงสารขวัญสงฆ์ก็กวักมือเรียกเพื่อนมาทานด้วยกันทันที

“เฮ้ย...” ขวัญสงฆ์ทำใหญ่ใช้มือกวัก “นี่เจ้ายักษ์...มานี่...” พลังมองจ้อง หงายฝ่าปิ่นโตให้โดยไม่มอง ตักข้าวแบ่งเป็นสอง “เฮ้อ เอาไป”

เจ้ารูดแกงโปะให้ไปบนข้าว แบ่งปลาทอดเนื้อขาวให้ชิ้นใหญ่ เจ้าเคี้ยวข้าวคับปากจนยากใจ “แกซื้อไร...” ข้าวกระเด็นมาเป็นเม็ด

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 74)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ขวัญสงฆ์ เป็นเด็กที่มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นเป็นอย่างมากเพราะเห็นได้จากการที่ขวัญสงฆ์ได้เอื้อเฟื้อข้าวกลางวันแก่ดำ เพราะความสงสารและเห็นใจที่เพื่อนใหม่ไม่มีข้าวทาน การกระทำของขวัญสงฆ์ในครั้งนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นหลักคุณธรรมเรื่องความมีเมตตากรุณาได้เป็นอย่างดี ซึ่งหากผู้อ่านมีความประทับใจตัวละครขวัญสงฆ์อยู่แล้ว ความมีเมตตากรุณาของขวัญสงฆ์ก็อาจส่งผลให้ผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชนแสดงความเมตตาต่อผู้อื่นในสังคมตามไปด้วยและผู้แต่งได้ย้ำให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การแสดงออกในทางที่ดีของขวัญสงฆ์เช่นนี้ ได้ส่งผลให้ขวัญสงฆ์มีเพื่อนรักที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันไปตลอดชีวิตด้วย

หรือ ตอนทีชวีญสงฆ์ไปเยี่ยมคำที่บ้านแล้วเห็นสภาพบ้านของคำทรุดโทรม อีกทั้งยังเห็นยายของคำซึ่งป่วยเป็นโรคประหลาดก็นึกสงสาร ภาพของคำที่เข้าไปปรนนิบัติดูแลและนวดขาให้ยายอย่างเป็นห่วง ทำให้ชวีญสงฆ์เกิดความสงสารเพื่อนจึงรีบอาสาช่วยนวดขาให้ยายอีกแรง เหตุการณ์ในตอนนั้นแสดงให้เห็นความเป็นผู้มีจิตใจเมตตากรุณาของชวีญสงฆ์อีกครั้ง

ตาของยายที่มองดำน้ำตาหยาด ปากเปี้ยวบุดูประหลาดเจ้าข้าเอ๋ย แต่ความรักความผูกพันอันมากมาย ทำเจ้าชวีญชวีญเอ๋ยน้ำตาคลอ เจ้าขยับเข้าใกล้ไ้อยายจิก เจ้าเดินตามดิกดิก แล้วตามต่อ พอเข้าบ้านข้างในไม่รีรอ นั่งลงนวดขายายไม่ชักช้า เจ้าชวีญตรงเข้าช่วย

“ช่วยด้วยนะ”

(ขมัยภร แสงกระจ่าง, 2551 : 82)

ถึงแม้ชวีญสงฆ์จะเป็นเด็ก แต่ชวีญสงฆ์ก็ยังมีจิตใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความมีเมตตา เห็นได้จากการแสดงความรู้สึกสงสารสงเคราะห์หลานจนน้ำตาคลอ รวมไปถึงการแสดงความรักปรารถนาที่จะช่วยเพื่อนให้ผ่อนคลายความทุกข์และความเหนื่อยอ่อนลงบ้างเท่าที่กำลังของตนจะช่วยเหลือได้ การกระทำของชวีญสงฆ์ในตอนนั้น จึงเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กหรือเยาวชนที่จะนำไปปฏิบัติตามเป็นอย่างยิ่ง

- **คุณธรรมเรื่อง คนเราควรมีความกตัญญูตวเวิทต่อผู้มีพระคุณ** ผู้แต่งได้นำเสนอหลักคุณธรรมเรื่อง “ความกตัญญูตวเวิท” ไว้ในเรื่องหลายครั้งด้วยกัน และในการนำเสนอแต่ละครั้ง ผู้แต่งจะมีวิธีการนำเสนอที่แตกต่างกันไป ซึ่งคุณธรรมเรื่องนี้ส่วนใหญ่ผู้แต่งจะนำเสนอคำพูดและการกระทำของตัวละครเช่น เหตุการณ์ตอนที่ชวีญสงฆ์ไปบ้านของคำ ผู้แต่งได้บรรยายให้เห็นถึงความกตัญญูตวเวิทของคำที่มีต่อยายซึ่งกำลังป่วยหนักว่า

“คำเอ๋ยคำ...มะมานวดขายาย ดูเอาหรือวันนี้ไม่มียา ยายปวดขาสองข้างปวดเหลือหลาย คำเอ๋ยหากยายจากตาย เจ้าจะอยู่เดียวดายนะคำ...เอ๋ยคำ”

ตาของยายที่มองดำน้ำตาหยาด ปากเปี้ยวบุดูประหลาดเจ้าข้าเอ๋ย แต่ความรักความผูกพันอันมากมาย ทำเจ้าชวีญชวีญเอ๋ยน้ำตาคลอ เจ้าขยับเข้าใกล้ ไ้อ ยายจิก เจ้าเดินตามดิกๆ แล้วตามต่อ พอเข้าบ้านข้างในไม่รีรอ นั่งลงนวดขายายไม่ชักช้า...

(ขมัยภร แสงกระจ่าง, 2551 : 82)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ผู้แต่งได้บรรยายให้ผู้อ่านได้เห็นภาพของเด็กตัวเล็กๆ คนหนึ่ง ซึ่งเปี่ยมล้นไปด้วยความกตัญญูตเวที การแสดงออกของคำที่เข้าไปนวดขาให้ยายเป็นการแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูตเวทีต่อผู้มีพระคุณที่เด็กและเยาวชนสมควรนำไปเป็นแบบอย่างอย่างที่สุด เพราะบุคคลผู้รู้คุณที่คนอื่นกระทำแล้วและทำตอบแทนถือเป็นเครื่องหมายของคนดี และย่อมเป็นที่รักใคร่ยกย่องนับถือของบุคคลที่พบเห็นเสมอ

นอกจากคำจะแสดงกตัญญูตเวทีด้วยการปรนนิบัติยายยามเจ็บป่วยแล้ว ขวัญสงฆ์ก็ได้แสดงต่อหลวงตาตอนที่ท่านอาพาธเช่นกัน และเหตุการณ์วันที่หลวงตาอาพาธ ขวัญสงฆ์ก็ได้ทำหน้าที่หลานที่ดีด้วยการไปเฝ้าปรนนิบัติดูแล เช็ดเนื้อเช็ดตัว ป้อนข้าวป้อนน้ำหลวงตาลดเวลา ผู้แต่งได้บรรยายอย่างเห็นภาพว่า

หมอมืออาจรักษาหลวงตาได้ ขวัญเปลี่ยนโรงพยาบาลไปเพื่อรักษา สู้พยาบาลใหญ่ไม่ลดรา เป็นพระสงฆ์นิราชาชั่วตาปี เจ้าเล็กรเรียนกราบเรียนเจ้าอาวาส ด้วยประสงค์จะตัดขาดโลกเต็มที่ จะพ่อแม่พี่น้องไม่ต้องมี ขอเป็นศิษย์ยอมพลีแด่หลวงตา

เจ้ากระหริบกระห้อยค่อยดูแล ป้อนน้ำข้าวเฝ้าแต่ดูแลว่า มีอะไรเปลี่ยนผันวันเวลา ทั้งผิวพรรณหน้าตาประคองดู เช็ดตัวสะอาดสะอาดอ่านพยาบาลได้ พาลูกนั่งไปไหนไหนก็ได้ อยู่พูดเบาเบากับหลวงตา

“เจ้าตัวรู้... ข้างในหนูทำงานนะหลวงตา”

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 145-146)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ผู้แต่งได้ใช้วิธีการนำเสนอหลักคุณธรรมเรื่องนี้ ผ่านการกระทำของสามเณรขวัญสงฆ์ที่ไม่ลืมพระคุณของหลวงตาซึ่งเป็นผู้อบรมเลี้ยงดูตนจนเติบโตใหญ่ และได้ตอบแทนท่านกลับด้วยการดูแลปรนนิบัติยามท่านป่วยไข้ การแสดงออกของขวัญสงฆ์ในตอนนี้สามารถทำให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งถึงความรักความผูกพันของคนทั้งสอง หรือ การแสดงออกของขวัญสงฆ์ในการช่วยแบ่งเบาภาระที่บ้าน และช่วยเหลือพี่น้อง นับว่าเป็นตัวอย่างในด้านการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณที่เด็กและเยาวชนสามารถนำไปเป็นแบบอย่างที่ดีได้อีกทางหนึ่ง

- **คุณธรรมเรื่อง การพูดเท็จ (ไม่พูดความจริง) นำพาความทุกข์มาให้** การสอนให้ระวังเรื่องการพูดเป็นหนึ่งในข้อห้ามของศีลห้าคือ ห้ามกล่าวคำเท็จ ซึ่งคุณธรรมข้อนี้ควรเป็นคุณธรรมประจำตัวพื้นฐานของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเด็กและเยาวชน พ่อแม่ผู้ปกครองหรือครูที่โรงเรียนควรปลูกฝังมีขึ้นอย่างยิ่ง เพราะถือว่าเป็นเรื่องที่สามารถสอนให้ประพฤติปฏิบัติและกระทำให้อุตุนเป็นตัวอย่างได้ง่าย ผู้แต่งได้สอดแทรกคุณธรรมเรื่องนี้ไว้หลายครั้งเช่นตอนที่ขวัญสงฆ์แอบหยิบหุ่นยนต์มาจากร้านค้าโดยไม่บอกหลวงตา ขวัญสงฆ์จึงถูกหลวงตาทำโทษอย่างหนักด้วยการแสดงท่าทีเมินเฉย ไม่สนใจใยดี และไม่ให้อภัยช่วยงานใดๆ แม้กระทั่งนอนอยู่ในห้องเดียวกันหลวงตาก็ทำเป็นมองไม่เห็น ซึ่งการลงโทษด้วยการวางเฉยเช่นนี้ทำให้ขวัญสงฆ์เจ็บปวดใจอย่างที่สุด ผู้แต่งได้บรรยายให้เห็นความทุกข์ที่เกิดจากการไม่พูดความจริงผ่านพฤติกรรมของขวัญสงฆ์ว่า

ยังนอนห้องเดียวกันอยู่แต่แท้ ส่องตาพระไม่แลเสียงไม่ว้าว โลกรอบหนูดูอะไรไม่พราวแพรว ต้องนั่งแฉ่วขอมซ่อเหมือนขอตาน เจ้าขวัญสงฆ์ยังมอมยั้งหวั่นไหวจะไปไหนเมื่อที่นี้ดีเหมือนบ้าน พระเป็นพ่อครอบคลุมคุ้มกบาล ยังกิดยั้งตระกาลอยู่ในใจ”

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551: 43)

เมื่อไม่สามารถทนทุกข์จากสิ่งที่หลวงตาปฏิบัติต่อตนเองได้ ขวัญสงฆ์จึงเริ่มหันมาไตร่ตรองถึงความผิดที่ก่อขึ้น ในที่สุดจึงคิดได้ว่า การยอมรับผิดและพูดความจริงกับหลวงตาเท่านั้น คือสิ่งที่ถูกต้องและเป็นทางเดียวที่จะทำให้หลวงตาอภัยให้และยอมพูดคุยด้วยเช่นเดิม เมื่อคิดหาทางแก้ไขได้ใจของขวัญสงฆ์ก็รู้สึกโล่งขึ้นทันที ผู้แต่งได้บรรยายภาพเหตุการณ์ตอนนี่ว่า

เกลียดหุ่นยนต์สามตัวพลิกชีวิต ดูเถิดเจ้าตัวนิตยังทำได้ ก็แค่บอกหลวงตาถึงความน้อยจะเอาหุ่นคืนไปก็ยอมแล้ว เจ้าคิดได้ก็ปลอดโปร่งจนโล่งจิต ที่หม่นหมองกลัวผิดกลับผ่องแผ้วก็หนูผิด ยอมรับผิด นี่คือนาว หนทางที่ลูกแก้วสมควรทำ

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551: 43)

เมื่อคิดว่าควรทำสิ่งใดจึงจะได้รับการให้อภัย ขวัญสงฆ์ก็ตัดสินใจไปนั่งรอหลวงตาเพื่อสารภาพผิดทุกอย่าง ผู้แต่งบรรยายภาพของขวัญสงฆ์ที่รู้สึกเป็นสุขขึ้น เมื่อได้ตระหนักว่า

ตนประพฤติผิดศีลข้อ 4 ในตอนนี้ว่า

ออกไปนั่งรอหลวงตาท่านักภิกขุ หน้าบายผลิดังดอกไม้นิยามคำ ถือหุ่นยนต์เอาไว้ในมือ
กำเจ้าเตรียมคำเล่าไว้ให้หลวงตา

จิ๋วเหลือบปลิวมาในราตรี ขวัญสงฆ์รีบเร็ววิ่งไปหา พระเห็นร่างน้อยน้อยราวลอยมา
เจ้าเฝือกอดแล้วร้องว่า “หนูยอมแล้ว”

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551: 43)

ขมัยกร แสงกระจ่าง สามารถนำเสนอภาพให้ผู้อ่านได้มองเห็นถึงความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากการพูดเท็จรวมถึงเสนอแนะหนทางในการแก้ไขความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากการไม่พูดเท็จได้อย่างชัดเจน และเป็นลำดับ ดังที่ได้นำเสนอภาพเหตุการณ์ตั้งแต่ขวัญสงฆ์แอบหยิบตุ๊กตามาจากร้านค้า และนำเสนอภาพความสุขของขวัญสงฆ์ยามที่ได้แอบนำตุ๊กตาดอกมาเล่นโดยที่ไม่มีใครรู้ แต่เพื่อต้องการให้เด็กและเยาวชนตระหนักเห็นโทษของการพูดเท็จอย่างชัดเจน แต่ท้ายที่สุดแล้ว ผู้แต่งก็ได้แสดงให้เห็นความจริงที่ว่า ไม่มีใครมีความสุขอยู่ได้ด้วยการโกหก นับว่าผู้แต่งมีการสอดแทรกคุณธรรมข้อนี้ผ่านพฤติกรรมตัวละครได้เป็นอย่างดี ซึ่งหากมีเด็กและเยาวชนในสังคมจริงคนใดที่กำลังคิดจะโกหก และได้กลับมาคิดทบทวนผลเสียที่จะตามมาว่าตนเองอาจจะถูกพ่อแม่และเพื่อนฝูงเมินเฉยเช่นที่หลวงตาทำกับขวัญสงฆ์ และยอมเปลี่ยนแปลงความคิดดังกล่าวได้ ก็นับว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ได้ให้คุณค่าทางสติปัญญาแก่ผู้อ่านอย่างแท้จริง

หรือในตอนที่ขวัญสงฆ์เห็นครูสุตากำลังยื่นคุ้ยหยอกล้ออยู่กับครูสมเดช ขวัญสงฆ์จึงแสดงท่าทางไม่พอใจครูสมเดชเป็นอย่างมาก เพราะเกรงว่าครูสมเดชจะมาแย่งความรักของแม่ไปจากตน จึงพูดโกหกครูสมเดชไปว่า ตนเป็นลูกของครูสุตาและครูสุตาก็มีสามีแล้วซึ่งก็คือพ่อของตน ครูสุตา ครูสมเดช และหลวงตารู้สึกเป็นห่วงและกังวลกับการกระทำผิดซ้ำซากของขวัญสงฆ์ ทั้งสามจึงร่วมมือกันวางแผนเพื่อจะสอนให้ขวัญสงฆ์รู้ถึงโทษของการพูดโกหก โดยให้ครูสมเดช สร้างทำเป็นไม่สนใจครูสุตา แล้วให้สุตาสร้างทำเป็นโศกเศร้าเสียใจที่ครูสมเดชเข้าใจตนเองผิด ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวขวัญสงฆ์จึงรู้สึกผิดเป็นอย่างมากในที่สุดก็ตัดสินใจไปสารภาพกับหลวงตาอีกครั้ง ดังตัวอย่าง

เจ้าขวัญน้อยไม่กล้าบอกว่าแต่งเรื่อง เจ้าฝันเฟื่องฟังเพอะเบอะเป็นบ้า ด้วยความหวังความรักที่มีมา กลัวแต่ว่าครูจึกไม่รักแล้ว เจ้านึกถึงครั้งที่ขโมยหุ่น ต้องเวียนวนถูกทำโทษจนใจแป้ว เพราะผิดศีลสองข้อพอเป็นแนว นี่เจ้าทำอีกแล้วเรื่องพกลม สะดุ้งใจไม่กล้าสารภาพ จะลาจากกัมलगราบ ออกใจ่ม หลวงตาตวาดเสียงดัง-ฟังแล้วตรม

“เจ้าโง่ม โทษครูกู่นะ”

เจ้ากัมलगราบแล้วก็กราบอีก พอจับเท้าเท้าก็หลิก “ไปเสียหนะ”

เจ้าน้ำตาไหลพรากไม่อยากปะทะ “บอกหนูจะแก้ไขนะให้ทันการณ์”

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551: 98-99)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ผลของการพูดเท็จนั้นทำให้ขวัญสงฆ์เกิดความทุกข์ทรมานใจเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากครูสุตาผู้ที่ขวัญสงฆ์รักเหมือนแม่แท้ๆ เสียใจ โกรธ และแสดงท่าทีเมินเฉยต่อตนแล้ว ยังถูกหลวงตาผู้ที่อบรมเลี้ยงดูด้วยความรักมาตลอดโกรธ และต่อว่าอย่างหนัก เหตุการณ์ในครั้งนี้จึงแสดงให้เห็นว่า การพูดเท็จนั้น เป็นสิ่งที่ไม่ดีนอกจากจะทำให้คนอื่นเดือดร้อนแล้ว ยังทำให้ตนเองเกิดความทุกข์อีกด้วย

จากในเรื่องจะเห็นได้ว่า ผู้แต่งเน้นย้ำหลักคุณธรรมเรื่อง การไม่พูดเท็จ หลายครั้ง นำจะเป็นไปได้ว่า ผู้แต่งอาจต้องการให้เด็กและเยาวชนได้หันมาตระหนักว่า การพูดเท็จนอกจากจะทำให้ตนเองเป็นทุกข์แล้วยังทำให้คนที่รักเราเสียใจไปด้วย ดังนั้นจึงไม่ควรจะกระทำเป็นอย่างยิ่ง

- **คุณธรรมเรื่อง ความขยันหมั่นเพียรจะนำพาคนเราไปสู่ความสำเร็จ** ปรากฏชัดเจนให้เห็นผ่านพฤติกรรมของขวัญสงฆ์ที่เป็นเด็กขยันตั้งใจเรียน จนได้รับทุนการศึกษา และสอบเข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาได้ ดังตัวอย่าง

เจ้าขวัญอดคำเจ้าทำใจ แม้จะดูอะไรเจ้าไม่คิด ตั้งใจเรียนเพียรพากายก็สู้ เป็นที่รักของครูสุดดวงจิต เป็นนักเรียนทุนเรียนดีมีชีวิต เป็นนักเรียนผู้อุทิศมวลมิตรรัก

จบปอหกเรียนต่อชั้นมอหนึ่ง คุณครูทั้งสอบได้มีศรีศัคดี เรียนที่ใหม่มีเพื่อนใหม่ใครใครทัก ขวัญเก่งนักแต่คำหนอขอหยุดเรียน

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551: 159)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ถึงแม้ขวัญสงฆ์จะถูกครุสุตาดู และใช้งานอย่างหนัก แต่ก็พยายามอดทนอดกลั้น ไม่ปล่อยปลະละเลยหน้าที่ของตนเอง อีกทั้งยังตั้งใจพากเพียรเรียนหนังสือจนสามารถสอบเข้าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้ด้วยคะแนนที่ดี ซึ่งการกระทำเช่นนี้สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชน สามารถทำให้ผู้อ่านได้เห็นว่า ความขยันหมั่นเพียรสามารถนำพาเราไปสู่ความสำเร็จได้ เช่นที่ขวัญสงฆ์ได้ทำให้ทุกคนได้เห็นเป็นตัวอย่าง

จากหลักคุณธรรมที่ยกมาแสดงให้เห็นทั้ง 4 ประการข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้แต่งเลือกที่จะนำเสนอออกมาผ่านพฤติกรรม คำพูด บทสนทนาของตัวละคร และฉากในเรื่องเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเลือกที่จะนำเสนอผ่านตัวละครเอก คือ ขวัญสงฆ์ ซึ่งการกระทำเช่นนี้ อาจเป็นเพราะผู้แต่งต้องการสร้างตัวละครขวัญสงฆ์ให้เป็นคนต้นแบบเป็นคนดีที่เด็กควรเอาอย่างนั่นเอง กล่าวคือหากผู้อ่านรู้สึกกลัวการถูกมองอย่างเหมินเฉยจากพ่อแม่ผู้ปกครองก็ไม่ต้องไม่กลัวขโมยหรือพูดโกหก แต่หากต้องการเป็นที่รักของคนอื่นก็ต้องมีเมตตาและความกตัญญู ที่สำคัญหากอยากประสบความสำเร็จในชีวิต อยากเรียนเก่งก็ต้องมีความเพียรเป็นต้น วรรณกรรมเรื่องนี้นับว่าได้ให้คุณค่าทางสติปัญญาแก่ผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชนอย่างแท้จริง เพราะการเลียนแบบพฤติกรรมเชิงบวก และการปฏิเสธพฤติกรรมเชิงลบ ย่อมจะส่งผลให้สังคมเต็มไปด้วยเด็กดีและมีคุณธรรม

ขวัญสงฆ์ กับการให้คุณค่าทางปัญญาแก่ผู้อ่านกลุ่มอื่นในสังคม (พ่อแม่ผู้ปกครอง ครูอาจารย์และพระสงฆ์)

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า วรรณกรรมเยาวชนบางเรื่องไม่ได้สอดแทรกหลักคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการใช้ชีวิตอย่างถูกครรลองแก่เด็กและเยาวชนเท่านั้น แต่ได้ให้ประโยชน์แก่ผู้อ่านกลุ่มอื่นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พ่อแม่ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ที่มีส่วนหล่อหลอมให้เด็กเติบโตเป็นคนที่มีคุณภาพในสังคม และวรรณกรรมเยาวชนเรื่องขวัญสงฆ์ก็เป็นไปเช่นนั้น

จากการวิเคราะห์ สามารถแบ่งกลุ่มผู้อ่านที่จะได้รับคุณค่าทางสติปัญญาจากวรรณกรรมเรื่องนี้เพิ่มขึ้นมาอีก 3 กลุ่ม ได้แก่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ในโรงเรียน และพระสงฆ์ ซึ่งหลักคุณธรรมที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้นำไปใช้เป็นเข็มทิศนำทาง เป็นแสงสว่างนำชีวิต หรือใช้เป็นหลักคิดในการประกอบอาชีพแก่คนทั้ง 3 กลุ่มได้ ดังตัวอย่างที่จะเสนอให้เห็น ดังนี้

หลักคุณธรรมที่พ่อแม่ผู้ปกครองควรปฏิบัติ

หากพ่อแม่ผู้ปกครองได้มีโอกาสอ่านวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง ขวัญสงฆ์ ย่อมจะได้พบหลักคุณธรรมที่เป็นเข็มทิศนำทางแก่ผู้ที่เป็นพ่อแม่ หรือผู้ที่มีหน้าที่อบรมเลี้ยงดูบุตรหลานให้เป็นคนดี ซึ่งในเรื่องนี้ผู้แต่งได้สร้างภาพแทนของพ่อแม่ผู้ปกครอง 3 คนด้วยกัน ได้แก่ หลวงตา ครูสุตา และครูสมเดชโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลวงตาและครูสุตา สามารถสะท้อนให้เห็นภาพที่ตรงข้ามของผู้ปกครองที่ดีและไม่ดีได้อย่างชัดเจน ซึ่งหลักคุณธรรมที่ผู้ปกครองควรมีและพึงปฏิบัติ ผู้แต่งสะท้อนผ่านวรรณกรรมหลายประการ แต่จะขอยกมาแสดงให้เห็นเพียง 4 คุณธรรม ดังนี้

1. พ่อแม่ที่ดีต้องให้ความรักและเมตตาแก่ลูก โดยธรรมชาติแล้วพ่อแม่ทุกคนย่อมรักลูก ในวรรณกรรมเรื่องนี้ แม้ขวัญสงฆ์จะเป็นเด็กกำพร้าแต่ก็เติบโตขึ้นมาได้ด้วยความกรุณาของหลวงตาที่ให้ความอนุเคราะห์เก็บมาเลี้ยง หลวงตารัก เมตตา และหวังดีต่อขวัญสงฆ์และมีความปรารถนาจะให้ขวัญสงฆ์เติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคม ดังนั้นทุกคำสอนล้วนเป็นไปเพื่อให้หลานเป็นผู้ที่งดงามพร้อมทั้งทางกาย วาจา และใจ หากพิจารณาเนื้อหาตั้งแต่ต้นจนจบ จะเห็นได้ว่าหลวงตาได้ทำหน้าที่เสมือนเป็นพ่อแม่ให้แก่ขวัญสงฆ์อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง แม้ท่านจะเป็นพระไม่สามารถเลี้ยงดูเด็กอย่างใกล้ชิดเหมือนพ่อแม่ทั่วไป แต่เมื่อท่านตัดสินใจจะนำเด็กกำพร้าคนนี้มาเลี้ยงดู ท่านก็มีวิธีการเลี้ยงในแบบที่ไม่ทำให้ตนเองผิดพระธรรมวินัย โดยเฉพาะสิ่งที่หลวงตานิยมมากที่สุดคือ การหยาบย่นโอกาสและสิ่งดีให้แก่ขวัญสงฆ์เสมอ หลวงตานับเป็นต้นแบบของพ่อแม่ที่เลี้ยงลูกถูกวิธี ไม่รักและตามใจจนเกินเหตุ ใช้เหตุผลในการลงโทษเมื่อหลานทำผิด ในขณะเดียวกันผู้แต่งก็ได้สร้างตัวละครครูสุตาและครูสมเดชให้เป็นภาพตรงข้าม แม้ในตอนแรกครูสุตาจะทำหน้าที่แม่บุญธรรมของขวัญสงฆ์ได้อย่างดี แต่เพียงไม่นานเมื่อครูสุตาแต่งงานและมีลูกเป็นของตัวเอง ขวัญสงฆ์ก็กลายเป็นคนอื่น เป็นลูกที่พ่อแม่ไม่รัก เป็นเครื่องระบายอารมณ์ของพ่อแม่ เป็นเด็กที่ผิดในสายตาพ่อกับแม่ตลอดเวลา จนในที่สุดขวัญสงฆ์ก็ต้องออกจากบ้านไปด้วยความรู้สึกเจ็บปวด และให้เหตุผลกับการกระทำเช่นนั้นว่า เพราะตนไม่ใช่ลูกแท้ๆ พ่อกับแม่จึงไม่รักและเมตตาขวัญสงฆ์อีกต่อไปแล้ว พฤติกรรมการแสดงออกของหลวงตา ครูสุตา และครูสมเดช น่าจะทำให้ผู้อ่านมองเห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ว่า หากจะเป็นพ่อแม่ให้แก่เด็ก ไม่ว่าเด็กคนนั้นจะเป็นสายเลือดของเราหรือไม่ก็ตาม เราจะต้องสร้างความเมตตาให้เกิดขึ้นในใจให้ได้เสียก่อน เพราะเมื่อไหร่

ก็ตามที่เรามีความรักให้แก่เด็กที่อยู่ตรงหน้าอย่างเต็มเปี่ยม เราก็จะปฏิบัติต่อเขาเช่นเดียวกับลูกที่เกิดเราเพราะคำว่าพ่อแม่เป็นคำที่ยิ่งใหญ่ที่สุดสำหรับผู้ที่เป็​นลูก เหมือนที่ขวัญสงฆ์พยายามจะถามหาพ่อแม่ที่แท้จริง หรือพยายามจะให้ครูสุตมาเป็นแม่ของตน ในทางกลับกัน พ่อแม่ที่เลี้ยงดูลูกไม่เป็นและยังคงประพฤติดุปฏิบัติตนเช่นครูสุตาและครูสมเดชก็ควรได้หันมาตระหนักว่า ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น ทั้งปัญหาเด็กติดเพื่อน ปัญหาเด็กหนีออกจากบ้าน หรือปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นกับเด็ก แท้จริงแล้วก็มาจากสาเหตุสำคัญคือ การขาดความรักและการดูแลเอาใจใส่จากผู้เป็นพ่อแม่ตนเอง

2. พ่อแม่ที่ดีไม่ควรใช้ความรุนแรงลงโทษลูก ในวรรณกรรมยาวชนเรื่อง ขวัญสงฆ์ ผู้แต่งได้สร้างให้ครูสุตาเป็นภาพแทนของพ่อแม่ ผู้ปกครองที่ปฏิบัติต่อลูกอย่างไม่ถูกต้อง นอกจากผู้แต่งจะสร้างให้ครูสุตามีหน้าที่เป็นครูสอนหนังสือให้แก่เด็กนักเรียนแล้ว เธอยังมีฐานะเป็นแม่บุญธรรมของขวัญสงฆ์ด้วยดังนั้นจึงถือได้ว่าผู้แต่งได้นำเสนอให้เห็นถึงหลักคุณธรรมที่ควรหรือไม่ควรปฏิบัติสำหรับพ่อแม่ผู้ปกครองผ่านตัวละครครูสุตาด้วย

เด็กเมื่อรู้ว่าพ่อแม่จะมีลูกอีกคน หรือการรู้ว่าตนเองจะมีน้องนั้น มักจะเกิดความน้อยใจ และกลัวว่าพ่อแม่จะไม่รักตนเองเหมือนเดิม ปัญหานี้มักเกิดขึ้นเกือบทุกครอบครัวที่มีลูกหลายคน ยิ่งถ้าทำอะไรก็ไม่ถูกต้องในสายตาของพ่อแม่แล้วลูกทำโทษ ก็จะเป็นการบ่มเพาะความน้อยใจหรือความรู้สึกว่าพ่อแม่เกลียดตนชัดเจ​นยิ่งขึ้น ผู้แต่งได้นำปัญหาที่พ่อแม่ผู้ปกครองใช้ความรุนแรงกับลูก จนนำไปสู่การหนีออกจากบ้าน เพื่อเป็นตัวอย่างให้พ่อแม่ผู้ปกครองได้ตระหนักถึงคุณธรรมในข้อนี้​อย่างชัดเจนผ่านพฤติกรรมของขวัญสงฆ์ ครูสมเดช และครูสุตา ซึ่งในเรื่องก่อนที่ครูสุตายังไม่มีลูกเป็นของตัวเองนั้น เธอทั้งรักและเอ็นดูขวัญสงฆ์เหมือนลูกแท้ๆ คอยดูแลเอาใจใส่อย่างดี อบรมสั่งสอนให้ประพฤติดนอยู่ในครรลองของความดีงาม การปฏิบัติตนเป็นแม่ที่ดีเช่นนี้จึงทำให้ขวัญสงฆ์รักและผูกพันครูสุตามาก ครั้นครูสุตาแต่งงานและมีลูกเป็นของตัวเอง ทั้งสองกลับไม่สนใจดูแลขวัญสงฆ์เหมือนเดิม ยิ่งกว่านั้นยังใช้ขวัญสงฆ์ทำงานหนัก และเมื่อใดก็ตามที่ทำสิ่งใดไม่ถูกใจก็จะแสดงอาการเกรี้ยวกราด หุ่บตี ส่วนผู้เป็นพ่อก็มักจะพูดจาทำบ​รมเพื่อตอกย้ำความเจ็บปวดแก่ลูก ดังจะเห็นได้จากตัวอย่าง

เนอสเซอร์อยู่ไกลไปจากบ้าน เข้าแม่ก็กลนลานเตรียมตัวใหญ่ น่องยังร้องแงแงไป
 แม้ยิ่งโกรธเขี้ยวของใส่เจ้าขวัญน้อย หยบินนั้นไม่ได้ตั้งใจแม่ อ้าปากแค่จะบอกกัน
 เสียงนั้นค่อย แม่ก็หยิบหยิบจนมีรอย พ่อก็คอยถมทับกำชับตาม

(ชมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 115)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าครูสุตาและครูสมเดชต่างแสดงพฤติกรรมที่ไม่สมควรนำไปเป็น
 แบบอย่างสำหรับพ่อแม่ผู้ปกครอง เพราะพฤติกรรมการแสดงออกของครูสุตา หากเกิดกับ
 ครอบครัวโดยอ้อมทำให้เกิดความน้อยใจพ่อแม่ได้เสมอ ความลำเอียง การแสดงออกว่า
 รักลูกไม่เท่ากัน เอาอกเอาใจอีกคนแต่เลือกหุบตีอีกฝ่าย หรือ หงุดหงิดกับลูกอีกคนแต่กลับ
 ระบายอารมณ์กับลูกอีกคน การกระทำเช่นนี้ย่อมส่งผลเสียมากมายตามมา เช่น อาจทำให้พี่
 น้องกันไม่รักกัน หรืออีกฉากันเอง เกิดเป็นปัญหาของครอบครัว เด็กหนีออกจากบ้าน หันไป
 พึ่งพยายาเสพติด หรือคบเพื่อนไม่ดีในที่สุด จึงอาจกล่าวได้ว่า การที่พ่อแม่ทำให้ลูกหรือเด็กใน
 ปกครองรู้สึกว่าเขาตกความรัก และรู้สึกว่าเขาตนเองเป็นเครื่องระบายความหงุดหงิดหรือรองรับ
 อารมณ์โกรธของพ่อแม่ ย่อมนำไปสู่ปัญหาอื่นในสังคมอย่างปฏิเสธไม่ได้

3. พ่อแม่ที่ดีไม่ควรตามใจลูกหรือยินดียินร้ายต่อความผิดของลูก หลวงตาได้แสดงบทบาทของการ
 เป็นผู้ปกครองที่ดีของขวัญสงฆ์ตั้งแต่ต้นจนถึงวันที่ท่านมรณภาพ ซึ่งท่านสามารถเป็นภาพแทนทาง
 สังคมของพ่อแม่ต้นแบบ เป็นพ่อแม่ที่ผู้แต่ง (สังคม) ประารถนาจะให้มีขึ้นในทุกครอบครัว เพราะนับ
 ตั้งแต่หลวงตาตัดสินใจจะเลี้ยงดูขวัญสงฆ์ ท่านก็เอาใจใส่ดูแลขวัญสงฆ์ด้วยความรักและหวังดีโดย
 ตลอด พยายามอบรมสั่งสอนให้ขวัญสงฆ์ประพฤติตนอยู่ในหลักศีลธรรม ถึงกระนั้นแม้ว่าหลวงตา
 จะรักหลานมากมายเพียงใดก็ไม่เคยตามใจและยินดียินร้ายต่อการทำความผิดของขวัญสงฆ์เลยสักครั้ง ตรง
 กันข้ามกลับสั่งสอนให้เด็กได้รู้ถึงผลเสียของการทำความผิด ด้วยวิธีการทำโทษแบบต่างๆ ตามความ
 เหมาะกับความผิดที่ทำ เช่น ทำเป็นเมินเฉยไม่สนใจ ว่ากล่าวตักเตือน พาไปตบดินสียในป่าช้า หรือ
 บางครั้งก็ต้องใช้วิธีการลงโทษด้วยการตีบ้างแต่ก็ทำทั้งที่ท่านเองก็เจ็บปวด ซึ่งวิธีการลงโทษแบบ
 ต่างๆ ที่หลวงตานำมาใช้ ล้วนผ่านการพิจารณาบนฐานของความปรารถนาที่จะให้หลานเติบโตเป็น
 คนดีนั่นเอง จากเหตุผลที่หลวงตานำมาใช้ ผู้แต่งได้บอกไว้อย่างชัดเจนว่า เพื่อให้เด็กได้รับรู้ถึงโทษที่
 ตนเองทำแต่ละครั้งว่าได้ส่งผลเสียต่อตนเองและคนอื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งผลต่อคนที่รัก และเลี้ย
 ดูมาเรามากน้อยเพียงใด ดังเช่นตอนที่ขวัญสงฆ์แกล้งปล่อยลมยางรถยนต์ของญาติโยมที่มา
 ทำบุญที่วัด ด้วยเหตุว่าเขาพูดจาไม่ดีกับตน เมื่อวิเคราะห์แล้วเห็นว่าขวัญสงฆ์ทำเกินกว่าเหตุหลวง
 ตาจึงต้องลงโทษด้วยการตี ผู้แต่งบรรยายเหตุการณ์ในตอนนั้นว่า

โอ้ ขวัญสงฆ์ ทารกน้อยหากปล่อยไว้ วันข้างหน้าก้าวไกลไปจากนี้ ไม่มีใครกำราบ
คอยปราบตี เจ้าจะเหลิงไม่มีจะกลัวใคร **ขอกูตีด้วยมือกู มือผู้สร้าง น้ำตารินไหลพร่างก็ตีได้**
ขอกูตีด้วยรักตีด้วยใจ ตีเพื่อให้รู้รสของ- คด-ดี

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 22)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ถึงแม้หลวงตาจะรักขวัญสงฆ์มากเพียงใดก็ตาม แต่เมื่อเห็นว่าหลานทำผิด หลวงตาก็ไม่นิ่งเฉย รีบสั่งสอนให้รู้สำนึกทันที ถึงแม้ภายในหัวใจหลวงตาไม่อยากทำให้หลาน (ซึ่งรักเสมือนลูก) ต้องเจ็บปวด หรือได้รับความทุกข์จากการถูกลงโทษก็ตาม แต่ถ้ามองจากความถูกต้องและการที่ขวัญสงฆ์ได้เติบโตไปเป็นคนดีแล้ว หลวงตาก็ไม่รอช้าที่จะจัดการ แม้วิธีการลงโทษบางอย่างจะทำให้หลวงตาเองต้องเจ็บปวดไม่น้อยกว่าขวัญสงฆ์ก็ตาม

จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งสร้างให้หลวงตาเป็นตัวละครที่สมควรนำไปเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่พ่อแม่ผู้ปกครองที่ต้องการปลูกฝังให้ลูกเติบโตเป็นคนดีมีคุณภาพ เพราะนอกจากหลวงตาจะเป็นแบบอย่างของพ่อแม่ผู้ปกครองที่รักลูกในทางที่ถูกที่ควรแล้ว ยังแสดงให้เห็นผู้ที่พ่อแม่ในสังคมจริงได้ตระหนักว่า การรักลูกอย่างถูกต้องคือการไม่ตามใจลูกจนเกินไป ควรสนับสนุนและเห็นด้วยเฉพาะสิ่งที่ลูกทำถูกต้อง ส่วนที่เป็นความผิดก็ต้องรับว่ากล่าวตักเตือนทันที และจากในเรื่องผู้แต่งยังแสดงให้เห็นอีกว่า การใช้เหตุผลกับลูกเป็นสิ่งสำคัญ ดังที่ในที่สุดแล้วขวัญสงฆ์ก็ยอมรับการลงโทษด้วยวิธีการต่างๆ ของหลวงตาอย่างเข้าใจ

4. พ่อแม่ที่ดีควรรับฟังความคิดเห็นของลูก ดังที่กล่าวแล้วว่า ขมัยกร แสงกระจ่าง ได้สร้างให้ครูสุตามีหน้าที่เป็นครูสอนหนังสือให้แก่เด็กนักเรียน ขณะเดียวกันก็ให้เธอดำรงตนในฐานะแม่บุญธรรมของขวัญสงฆ์ด้วย จึงถือได้ว่า ผู้แต่งได้สร้างบทบาทความเป็นผู้ปกครองให้แก่ครูสุตาอย่างชัดเจน แม้ในตอนแรกจะดูว่าครูสุตาจะทำหน้าที่แม่ได้สมบูรณ์แต่หากพิจารณาจนตลอดเรื่องจะพบว่า ภาพพ่อแม่ในเชิงลบจะถูกนำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละครในช่วงหลังอย่างชัดเจนกว่า โดยเฉพาะในเรื่องการดวนดัดสินและไม่ยอมรับฟังความจริงจากลูก

ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นหลักคุณธรรมเรื่อง พ่อแม่ควรยอมรับฟังความคิดเห็นของลูก ได้จากตอนที่ขวัญสงฆ์จำเป็นพาน้องแก้วไปโรงเรียนด้วย เพราะวันนั้นไม่มีใครอยู่บ้าน อีกทั้งตัวเองก็ต้องไปสอบขณะที่ขวัญสงฆ์กำลังใช้สมาธิอยู่ที่การทำข้อสอบปรากฏว่าน้องแก้วหายไป ขวัญสงฆ์จึงวิ่งตามหาไปทั่วทั้งเป็นห่วงน้อง ทั้งกลัวพอกับแม่ดูที่ทะเลเยการทำหน้าที่พี่ที่ดี พอก

กลับมาที่โรงเรียนอีกครั้งก็พบว่าพ่อกับแม่ยืนอุ้มน้องอยู่ ทั้งสองคนทั้งโกรธมากจึงได้ดุด่าขวัญ สงสัยอย่างรุนแรง ครั้นกลับถึงบ้านแล้วความโกรธก็ยังไม่ลดลง ไม่มีใครถามถึงที่มาที่ไปของเรื่องราวที่เกิดขึ้น หรือให้ออกสาขุขวัญสงฆ์ได้อธิบายแม้แต่น้อยผู้แต่งได้บรรยายพฤติกรรมของพ่อแม่ที่ลงโทษลูกอย่างไรเหตุผลและใช้วิธีรุนแรงเกินกว่าเหตุผ่านการกระทำของครูสุตาและครูสมเดชอย่างน่าสะเทือนใจ ผ่านเหตุการณ์ตอนนี้ว่า

**แม่ประกาศิตันที่ตาว่างเปล่า ไร้ความรักไร้ความห่วงหาไร้แสงเงา ตาที่ขวัญแสน
เศร้าตาลีนรัก พ่อไม่มองสักนิดไม่ผิดเพี้ยน สองคนเปลี่ยนไปพลันขวัญตระหนก พอถึงบ้านพ่อ
หยิบไม่เรียว ...**

“แกร้ายนัก ทั้งน้องให้เจียนจากรถชนตาย นี่ตัวเป็นฉันทับรถมา จึงเห็นแต่ลวงหน้า
ก่อนจะสาย เด็กตัวเล็กเดินถนนอันตราย แกมุ่งหมายจะฆ่าน้องต้องเจอดี”

ขวัญรำให้ “ขวัญไม่คิดสักนิดพ่อ”

แม่ด่าต่อ “แกกระไร ร้ายเหลือนี้ ยากเป็นหนึ่งในจิกฉาน้องต้องอย่างนี้”

พ่อฟาดลงแต่ละที ขวัญสะท้าน

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 119)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ครูสมเดชและครูสุตาใจร้อนวู่วามเกินไป เพราะความเป็นห่วงลูกแท้ๆ ของตน จึงได้โกรธและโทษขวัญสงฆ์ว่าดูแลน้องไม่ดี ไม่มีใครคิดที่จะสอบถามถึงที่มาที่ไปหรือฟังเหตุผลจากลูกแม้แต่น้อย ทั้งที่ความจริงคือขวัญสงฆ์มีความจำเป็น จึงต้องพาน้องไปสอบด้วย และการที่น้องหายไปก็ไม่ได้เกิดจากเจตนาหรือความที่อิจฉาน้องอย่างที่ว่าแต่มาหนีหรือต่อว่าขวัญสงฆ์แต่อย่างใด

หากพ่อแม่ผู้ปกครองได้อ่านวรรณกรรมเล่มนี้ ย่อมเห็นว่าในตอนนี้นักขวัญสงฆ์น่าสงสารที่สุดเพราะไม่ได้รับความเป็นธรรมจากพ่อแม่ ไม่มีแม้แต่โอกาสจะอธิบายใดๆ ซึ่งถ้าหากเป็นเด็กคนอื่น ๆ แล้วการที่พ่อแม่ผู้ปกครองไม่ใช่เหตุผลพิจารณาหรือไตร่ตรอง ในสิ่งที่เกิดขึ้น หรือไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของเด็กนั้น อาจจะส่งผลเสียมากมายตามมา ดังที่เห็นได้ง่ายตามสื่อต่างๆ เช่น เด็กประชดพ่อแม่ด้วยการหนีออกจากบ้าน หรือหนีไปพึ่งยาเสพติด คบเพื่อนเลว เป็นต้น ซึ่งนับเป็นปัญหาของสังคมในปัจจุบันที่ยังแก้ไม่ได้ หลักธรรมสำหรับผู้ปกครองในวรรณกรรมเรื่องนี้ชื่อนี้ น่าจะช่วยป้องกันปัญหาหลายอย่างที่จะเกิดขึ้นในสังคมได้บ้าง หากพ่อแม่ผู้ปกครองที่ได้อ่านและตระหนักถึงความสำคัญของการรับฟังความคิดเห็นของลูก เข้าใจ

และยอมรับฟังเหตุผลลูกบ้าง ปัญหาสังคมบางปัญหาก็อาจเบาบางลงได้ เพราะบางครั้งสิ่งที่เด็กและเยาวชนทำผิดพลาดอาจเกิดขึ้นด้วยวุฒิภาวะที่ยังน้อยหรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็เป็นได้ ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับผู้ปกครองเองว่าจะสามารถเปิดใจรับฟังลูกได้มากน้อยเพียงใด ขณะเดียวกันหากลูกผิดจริงจะสามารถอธิบายให้เด็กรู้ว่า สิ่งใดควรทำไม่ควรทำ สิ่งใดถูกสิ่งใดผิดได้หรือไม่

วรรณกรรมเยาวชนเรื่องขวัญสงฆ์ นับว่ามีประโยชน์ต่อพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นอย่างมาก เพราะได้มีการสอดแทรกหลักคุณธรรมต่างๆ มากมายที่จะสามารถนำไปปรับใช้ในสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันแรกที่จะต้องขัดเกลาความคิดของเด็กให้รู้จักคิดรู้จักทำในสิ่งที่ถูกต้อง นอกจากนี้เด็กเองก็มีส่วนสำคัญในการพัฒนาสถาบันครอบครัว และสถาบันอื่นๆ ให้มีความมั่นคงได้ จึงอาจกล่าวได้ว่าเด็กจะก้าวไปสู่สังคมอื่นๆ ได้ดีเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับสถาบันแรกนั่นคือ สถาบันครอบครัว ดังนั้นพ่อแม่จึงควรมอบความรักให้แก่ลูกในทางที่ถูกที่ควร ความรักคือสิ่งสำคัญที่สุดที่ลูกต้องการได้รับจากพ่อแม่ แต่การรักลูกก็ไม่ได้หมายความว่า จะตามใจจนเกินเหตุ หรือเกรี้ยวกราดจนทำให้ลูกรู้สึกว่าพ่อแม่ไม่รัก เพราะเด็กเปรียบเสมือนผ้าขาว เด็กจะเติบโตเป็นเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับ การแต่งแต้มสีสันทของผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองนั่นเอง

หลักคุณธรรมสำหรับการเป็นครูที่ดี

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า สถาบันการศึกษาเป็นสถาบันที่สำคัญมีหน้าที่ในการอบรมให้การศึกษาแก่สมาชิกใหม่ของสังคม รวมทั้งการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง การศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญต่อสังคมในปัจจุบันเป็นอย่างมาก ดังนั้นผู้ที่รับบทบาทในการรับผิดชอบเรื่องนี้ ก็คือครู ครูจึงต้องมีความพร้อมในการถ่ายทอดวิชาความรู้ และไม่ลืมที่จะปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมพร้อมไปด้วย เพื่อนำความรู้คู่คุณธรรมนี้ไปใช้แก้ไขปัญหาและพัฒนาให้สังคมเจริญก้าวหน้า อีกทั้งครูต้องประพฤติปฏิบัติตนถูกต้องสมควรแก่การเป็นต้นแบบที่ดีให้แก่ผู้เรียน

ในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องขวัญสงฆ์ ผู้ที่เป็นภาพแทนของครูที่ยังมีข้อบกพร่องและควรแก้ไข คือครูสุดา (และครูสมเดช) ซึ่งผู้แต่งได้นำเสนอหลักคุณธรรมต่างๆ ที่จะเป็นตัวอย่างให้ครูได้ตระหนัก และนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสม ดังนี้

1. ครูที่ดีไม่ควรลงโทษเด็กนักเรียนเกินกว่าเหตุ คุณธรรมในเรื่องนี้ได้ปรากฏในตอนที่ ครูสุดาหลงโทษขวัญสงฆ์ด้วยการตีไป 2 ที เมื่อทราบข่าวขวัญสงฆ์และดำ เล่นชนจนทำโต๊ะเก้าอี้ในห้องเรียนพังและในวันต่อมาก็เข้ามาเล่นในห้องเรียนอีก ครูสุดาโกรธมากจึงคิดจะตีซ้ำ เพื่อเป็นการลงโทษให้เด็ดขาด ขณะที่คุณครูกำลังจะตีซ้ำก็พบว่าพี่ชายของขวัญสงฆ์มีรอยแผลเพิ่มจากการถูกเธอตีเป็นสองเท่าเมื่อสอบถามจึงรู้ว่าหลวงตาเป็นผู้ตี ผู้แต่งบรรยายภาพเหตุการณ์ในตอนนี้อาจ

พอมารู้ถึงขวัญสงฆ์มองตรงแผล **หวังเห็นแค่สองรอยค่อยประจักษ์ แต่แปลกใจใยเป็นสี มีพร้อมพริก แฝมยังหนักกว่ารอยเดิม-มาเสริมไว้**

ชะงักไม่ถามเจ้า “รอยอะไรนี่”

ขวัญยืนนิ่งทำทีหาตอบไม่ มือไม่เรียวอ่อนลดสลดใจ พักหน้าพาไปห้องพยาบาล

“ถ้าครูตีก็ครั้ง-หลงตา รู้ หลงตาจะตีหนู...” ตาประสาน ตาน้อยๆ น้ำเป็นเงาตุ๋นราวน

“ถ้าครูตี หลงตาพานจะตีซ้ำ”

อกครูสาวหวั่นไหวในรอยแผล หลงตาสอนครูแน่ไม่ใช่ซ้ำ การลงโทษต้องพอดีต้องมี ธรรม ครูต้องจำและจะต้องสติดี

(ขมัยภร แสงกระจ่าง, 2551 : 79)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า การที่หลวงตาตีขวัญสงฆ์ซ้ำนั้น เพราะหลวงตาต้องการจะสั่งสอน ขวัญสงฆ์ที่ซุกซนเกินเหตุ แต่ขณะเดียวกันก็มุ่งเตือนสติครูสุดาว่า การจะลงโทษเด็กนั้น ต้องกระทำ ให้พอเหมาะพอดีกับความผิดที่เด็กทำบางอย่างสามารถตักเตือนได้ โดยไม่จำเป็นต้องสร้างรอยแผล ทั้งทางกายและทางใจแก่เด็ก จากเหตุการณ์นี้นับว่าผู้แต่งได้สอดแทรกหลักคิดสำหรับให้ครูต้องพึง ระลึกว่า การลงโทษเด็กนักเรียนนั้นไม่ควรทำด้วยอารมณ์โกรธ เพราะการลงโทษด้วยวิธีการบาง อย่างอาจจะส่งผลให้เด็กได้รับอันตรายเกินควรได้ (หากถึงขนาดต้องพาไปหาแพทย์ที่ห้องพยาบาล นับ ว่าไม่สมควรให้เกิดขึ้นอย่างยิ่ง) จากเนื้อความที่ว่า **“อกครูสาวหวั่นไหวในรอยแผล หลงตาสอนครู แน่ไม่ใช่ซ้ำ การลงโทษต้องพอดีต้องมีธรรม ครูต้องจำและจะต้องสติดี”** เป็นข้อยืนยันได้ว่า ผู้แต่ง อาจต้องการเตือนสติผู้เป็นครูว่า ควรมีสติ และ ใช้เหตุผลในการอธิบายความผิดแก่เด็กมากกว่าใช้ ความรุนแรง หรืออาจจะต้องการให้คนเป็นครูได้ตระหนักให้ลึกซึ้งกว่านั้นว่า แผลทางกายอาจหายา แล้วหายได้แต่บาดแผลหรือปมในใจยากเกินจะหาสิ่งใดมาบรรเทา ดังนั้น ไม่เรียวจึงอาจไม่ใช่ ทางออกสำหรับครูที่จะนำมาใช้ในการแก้ไขทุกปัญหาที่เกิดขึ้นเพราะเด็กเป็นต้นเหตุเสมอไป

2. *ครูต้องปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก* คุณธรรมเรื่องนี้แสดงผ่านพฤติกรรมของ ครูสุตาและครูสมเดช ในตอนหนึ่งของเรื่องที่ทั้งสองคนกำลังยืนหยอกล้อกันอยู่อย่างขื่นบาน โดยไม่สนใจสายตาของเด็กและผู้คนรอบข้าง ซึ่งพฤติกรรมหยอกล้อกันฉุนโครกเช่นนี้ เป็นพฤติกรรมที่คนเป็นครูไม่ควรนำมาแสดงออกในสถานศึกษา แต่ควรจะปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็ก เพราะถ้าเด็กมาเห็นพฤติกรรมเช่นนี้ ย่อมจะจดจำไปเป็นแบบอย่าง ซ้ำร้าย อาจกลายเป็นที่ติฉินนินทาของเด็กและคนอื่นๆ ที่พบเห็น จนเป็นเหตุให้เสื่อมเสียถึงสถาบันได้ด้วย ผู้แต่งได้บรรยายพฤติกรรมการแสดงออกที่ไม่เหมาะสมในเรื่องการวางตัว ผ่านพฤติกรรมของครูสุตาและครูสมเดช ตอนที่ทั้งสองพบรักกันใหม่ๆ และมักยืนหยอกล้อกันโดยไม่สนใจสายตาใครและมักกระทำต่อหน้าเด็กว่า *แม่กำลังมองชายขม้ายตา ดูเหมือนว่าโลกนี้ไม่มีใครมีแต่แม่และเขาอยู่สองคน ยิ่งมองยิ่ง หมองหม่นทนมไม่ได้ เจ้าขวัญวิ่งกลาออกมาหน้าไปตรงจับมือแม่ให้รู้พลัน”* (ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 94) จากเหตุการณ์ตอนนี้ นอกจากจะทำให้ขวัญสงฆ์รู้สึกเสียใจที่แม่ไม่สนใจตนและรู้สึกว่ามีความมาแย่งความรักของแม่จากตนไปเท่านั้น แต่เมื่อดำเนินพฤติกรรมของแม่ที่ยืนหยอกล้อกันมาล่ออย่างเปิดเผยว่า

วันหนึ่งเจ้าดำมากระซิบขวัญ “ครูสองคนรักกันใครใครจ้อง”
เจ้าขวัญถามเนือยเนือยตาไม่มอง “ใครคือสองคน ฉันท ขวัญไม่รู้”
เจ้าดำตอบฉับพลัน “เฮ้ย ขวัญสงฆ์ เอ็งอย่างงี้ ใครใครได้เห็นอยู่
ครูสมเดชจับแม่เอ็ง โน่นโน่นดู” เจ้าดำขู่นี้วส่ายอยู่ไปมา

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 94)

ยิ่งทำให้ขวัญสงฆ์รู้สึกเจ็บปวด และอับอายยิ่งขึ้น จากตัวอย่างหากผู้ที่มีอาชีพครูได้อ่านวรรณกรรมเยาวชนเรื่องนี้ ย่อมจะเห็นว่าพฤติกรรมทางด้านลบของตัวละครบางตัวในเรื่องสามารถเป็นสื่อสะท้อนให้เห็นความจริงด้านลบบางอย่างของครู (ซึ่งในชีวิตจริงก็อาจมีให้เห็นมากมาย) ได้ และหากครูคนใดให้ความใส่ใจก็ย่อมที่จะทำหน้าที่ของครูที่ดีได้อย่างสมบูรณ์แบบและปฏิบัติตนให้สมกับที่พ่อแม่ผู้ปกครองไว้วางใจ ผักบุตรหลานไว้ให้ดูแล ส่วนการกระทำบางอย่างที่เห็นว่าเป็นการกระทำในที่สาธารณะ เนื่องจากเด็กและเยาวชนอาจจะลอกเลียนแบบได้ ก็ละเว้นเสีย

จากเหตุการณ์และพฤติกรรมของตัวละครที่ผู้แต่งจงใจสร้างให้มีขึ้นในเรื่อง อาจมองได้ว่า ผู้แต่งต้องการกระตุ้นเตือนให้ผู้ที่ได้ชื่อว่าแม่พิมพ์ของชาติได้ตระหนักในบทบาท และหน้าที่

ความเป็นครูของตนว่าควรประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรให้เหมาะสมกับอาชีพและสมควรแก่การเคารพนับถือของศิษย์และผู้ปกครองนั่นเอง

3. หลักคุณธรรมสำหรับการเป็นพระสงฆ์ที่ดี (การนำเสนอภาพลักษณ์ที่ดีของพระสงฆ์ตามที่สังคมคาดหวัง)

หลักคุณธรรมสำหรับพระสงฆ์ที่ดี ในประเด็นนี้ผู้เขียนบทความมอง ผู้แต่งได้ใช้วรรณกรรมในการนำเสนอภาพหรือบทบาทของพระสงฆ์ที่ดีตามที่ถูกแต่ง (สังคม) คาดหวัง ผ่านตัวละครในเรื่องได้อย่างน่าสนใจเพราะสถาบันศาสนามีทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ เสริมสร้างกำลังใจให้แก่สมาชิกในสังคมได้ ดังนั้น พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาจึงต้องปฏิบัติตามพระวินัยสงฆ์อย่างเคร่งครัด เพื่อให้สมควรแก่การเคารพนับถือ

ในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องขวัญสงฆ์ ผู้แต่งได้นำเสนอบทบาทของผู้ที่เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาผ่านตัวละครหลวงตา และขวัญสงฆ์ โดยสร้างให้ตัวละครทั้งสองเป็นพระสงฆ์ต้นแบบ ในด้านการประพฤติปฏิบัติตนสมควรแก่การนำไปเป็นแบบอย่าง ทั้งเป็นแบบอย่างแก่พระสงฆ์ในพุทธศาสนาและเป็นแบบอย่างแก่สมาชิกในสังคม ในฐานะพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นพระผู้ที่ดำรงสถานะเป็นผู้รับใช้พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และภาพพระสงฆ์ที่ดี ที่สมควรเป็นแบบอย่างแก่สังคมสงฆ์และแก่ฆราวาสที่ผู้แต่งนำเสนอไว้ในเรื่องหลายประการ แต่ขอยกมาเป็นตัวอย่างดังนี้

3.1 พระสงฆ์ที่ดีต้องยึดวินัยสงฆ์เป็นเข็มทิศนำทางและต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้แต่งสร้างให้หลวงตา คือ ต้นแบบของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอยู่ในวินัยสงฆ์อย่างเคร่งครัด นับตั้งแต่ต้นเรื่องจนกระทั่งมรณภาพ ดังในตอนเปิดเรื่องที่หลวงตาเก็บขวัญสงฆ์มาเลี้ยง ถึงแม้ว่าหลวงตาจะรักและเป็นห่วง อยากดูแลขวัญสงฆ์มาก แต่ก็พยายามหักห้ามใจตนเอง ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น สวดมนต์นั่งสมาธิหรือแม้แต่พยายามเดินหนีเมื่อได้ยินเสียงขวัญสงฆ์ร้องไห้ เพื่อไม่ให้ตนผิดศีล หรือทำเกินกิจของพระสงฆ์ดังเนื้อความตอนหนึ่งว่า

“เออละหนอ” หลวงตาว่าตัวเอง “เรานี้ชกโง่งเงงุ่นวายใหญ่ แคทรากรตัวน้อยเจ้ากลอยใจ ยังยึดติดหัวนั้โหวถึงเพียงนี้...”

จึงหลวงตาตั้งใจไม่ไปหา เจ้าร้องไห้เสียงจ๊ากก็เดินหนี ไปหน้าวัดไปถอนหญ้าประดามี
ไปฝึกจิตให้ตีมีมือนคลาย

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 10)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า หลวงตาเป็นผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในศีลและข้อปฏิบัติของพระสงฆ์
อย่างเคร่งครัด ถึงแม้ว่าจะมีสิ่งอื่นมาช่วย ซึ่งอาจจะทำให้หลวงตาพลัดพลั้งทำผิดศีลก็ตาม
แต่ก็พยายามหาวิธีการต่างๆ มาช่วยระงับกิเลสให้ได้ ด้วยการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองว่า
สิ่งที่กำลังเป็นอยู่นั้น นับว่าเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่พระสงฆ์ที่มักขาดสติและปล่อยให้กิเลส หรือ
สิ่งชั่วอื่นใดมาฉ้อฉลพลเหนือจิตใจได้

ตัวละครขวัญสงฆ์เองก็เป็นแบบอย่างของสงฆ์ที่ปฏิบัติตนอยู่ในพระวินัยโดยเคร่งครัด
เช่นเดียวกันหลังจากขวัญสงฆ์ตัดสินใจตัดสินใจตัดขาดจากโลกเพื่อบวชรับใช้หลวงตาและพระพุทธ
ศาสนา และเปลี่ยนสถานภาพจากเด็กชายขวัญสงฆ์เป็นสามเณร ด้วยรูปโฉมที่งดงามเปล่งรัศมี
อัมเอบ ก็ทำให้หญิงสาวหลายๆ คนหมายปอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองเป็นสิ่งชั่ว และนับเป็นมารใน
ทางพระพุทธศาสนาที่จะมาทำให้พระสงฆ์เช่นขวัญสงฆ์พลัดพลั้งทำผิดศีลได้ง่าย ผู้แต่งสร้าง
ให้ขวัญสงฆ์เป็นพระที่มีสติ ยึดมั่นในพระวินัย และพยายามควบคุมไม่ให้ตนเองหลงไปกับกิเลส
ตัณหาเหล่านั้น ดังที่ได้เสนอไว้ในเหตุการณ์ตอนขวัญสงฆ์ไปเฝ้าไข้และดูแลหลวงตาที่โรง
พยาบาลและมีโอกาสใกล้ชิดพยาบาลสาวสวยมากมาย ความใกล้ชิดก็ทำให้จิตใจของขวัญสงฆ์
หวั่นไหวไปบ้าง ดังเนื้อความที่ว่า

พยาบาลแสนสวยมาช่วยบ้าง หัวใจเณรก็สั่นคว้างกล้าไม่กล้า ต้องนั่งลงนั่งสนิทาวานา
นี่เองคือปัญหาที่พาดจ เขาไม่เอาจำเอาไว้จำให้ถูก หากจริตุกตันกิเลสไร้เหตุผล จะสืบเนื่องเกี่ยวพัน
กันอลวน ที่จะพ้นไปได้ย่อมไม่มี เพราะนั่นขวัญสงฆ์คงภาวนา กราบที่อกหลวงตาภาวนาหนี
เจ้ามองตาหลวงตาเหมือนพาทิ
“จงจำไว้ให้ดี...นี่แหละมาร”

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 146)

การที่ผู้แต่งนำตัวละครพยาบาลสาวสวยเข้ามาในเรื่อง ก็น่าจะต้องการแสดงให้ผู้อ่าน
ได้เห็นขวัญสงฆ์ได้พิสูจน์ตนเองแล้วว่าเป็นผู้ที่ปฏิบัติตนตามวินัยพระสงฆ์อย่างเคร่งครัด ถึง
แม้จะมีสิ่งที่เรียกว่ามีกิเลสมาช่วยอยู่ตรงหน้า แต่ก็พยายามใช้สติดึงตนออกจากได้ และใน

เหตุการณ์เดียวกันนี้เอง นอกจากขวัญสงฆ์จะใช้คำสอนของหลวงตามาช่วยให้ตนเองหลุดพ้นจากบ่วงมารตรงหน้าแล้ว ยังใช้ปัญญาในการไตร่ตรองเพื่อให้มองเห็นถึงความจริงของสรรพสิ่งในโลกว่า

จึงขวัญมองพยาบาลปานผีบ้า ยามเธอไปมาหรือสวนผ่าน เจ้ามองเป็น
โครงกระดูก-ถึงเชิงกราน ยามเธอยิ้มตาหวานเจ้ามองเมิน เห็นเป็นร่างเฒ่าเฟะและทะเหมอง
น้ำเหลืองนองเนาได้-ไม่ขัดเขิน กลิ่นน้ำหอมรยรินเสียงยินเฟลิน เจ้ามองเห็นเป็น
ส่วนเกินอยู่ครามครัน

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 146)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า การใช้ปัญญาในการไตร่ตรอง จนมองเห็นความจริง สามารถช่วยให้พระขวัญสงฆ์ละวางสายตา และหยุดความรู้สึกสั่นไหวในหัวใจเมื่อพยาบาลสาวสวยมาอยู่ใกล้ๆ ได้ เรียกได้ว่าขวัญสงฆ์สามารถเอาชนะ “มาร หรือ ศัตรู” ที่จะมาขัดขวางทางธรรมของตนด้วยใจที่หนักแน่นและจิตที่มั่นคง จากเหตุการณ์ที่ผู้แต่งได้ย้าไว้ในเรื่อง หากผู้อ่านลองเชื่อมโยงเรื่องราวในวรรณกรรมกับสถานการณ์จริงในปัจจุบัน ก็อาจคาดเดาได้ว่า ผู้แต่งน่าจะมีความห่วงใยในสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ง่ายกับผู้ครองตนในฐานะนักบวช เพราะหลายครั้งที่ปรากฏภาพข่าวพระสงฆ์มีสัมพันธ์ที่เกินเลยกับสีกาปรากฏอยู่ตามสื่อต่างๆ หลายครั้งปรากฏภาพพระนักปฏิบัติพระดีๆ ที่เป็นต้นบุญศรัทธาของญาติโยมต้องออกจากเพศสมณะเหตุเพราะการนำตัวเองไปพัวพันกับสตรีเพศ และอาจเป็นเพราะผู้แต่งไม่ต้องการให้ภาพเหล่านี้เกิดซ้ำให้พุทธศาสนาต้องมัวหมอง จึงได้สร้างสถานการณ์สุ่มเสี่ยงการผิดวินัยให้เกิดขึ้นในเรื่องเพื่อให้พระดี (และสังคม) ได้หันมาพิจารณาความจริงดังกล่าวและหาทางป้องกันเพื่อไม่ให้เกิดขึ้นซ้ำอีกก็อาจเป็นไปได้

3.2 พระสงฆ์ที่ดีต้องไม่หลงใหลในลาภ นอกจากความสวยงามของผู้หญิงจะเป็นมารในทางศาสนา และเป็นส่วนที่จะทำให้พระซึ่งปฏิบัติดีเกิดความหวั่นไหวได้ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ความสุขทางกาย หรือความสุขภายนอกอื่นๆ ก็นับเป็นมารในทางธรรมอีกประการหนึ่งที่พระสงฆ์จะต้องระมัดระวังไม่ให้ใจตนเองไปลุ่มหลง มัวเมา อยากได้ อยากมี อยากเป็นจนเกินงาม ผู้แต่งได้สะท้อนภาพของพระสงฆ์ที่ดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านนี้ ผ่านเหตุการณ์ตอนที่ตำก่าลังนับเงินที่ชาวบ้านนำมาถวาย แต่เงินจำนวนมากเหล่านั้นก็ไม่ได้ทำให้พระขวัญสงฆ์รู้สึกยินดีแม้แต่่น้อย ดังเนื้อความที่ว่า

ตกกลางคืนดำนับเงินถวายพระ “รวยแล้วหละ... ท่านขวัญเงินล้านหลาม”

พระขวัญเงินทางอื่นไม่ขึ้นตาม คำร้องถาม “จะทำไงต่อไปดี”

พระขวัญเงินตรงตริกีนึกในจิต หากพินิจให้ลึกนึ่กอยากหนี **การได้เงินง่าย ๆ ได้มากนี้ เป็นทางที่ไปสู่หลงไม่รู้ตัว**

(ชมัยภร แสงกระจ่าง, 2551: 154)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า พระขวัญสงฆ์ไม่ได้แสดงความยินดีต่อเงินทองที่ได้มาด้วยตระหนักรู้ เป็นทางที่จะนำไปสู่ความหลง ซึ่งอาจทำให้จิตใจไม่สงบเกิดความโลภ ไม่รู้จักพอ อันเป็นทางเสื่อมของพระสงฆ์ทางหนึ่ง หากพระขวัญสงฆ์จะคิดโลกหาทรัพย์สินเงินทองนั้นคงไม่ใช่เรื่องยากนัก เพราะชาวบ้านทุกคนต่างก็เลื่อมใสศรัทธาตัวท่านอยู่แล้ว แต่เพราะท่านตระหนักถึงทางเสื่อมนี้ดีเสมอ พระขวัญสงฆ์จึงครองตนเป็นพระต้นแบบที่สมควรได้รับการยกย่องเสมอมา

หากผู้อ่านพิจารณาข่าวสารบ้านเมือง ปัจจุบันนี้จะพบว่า นอกจากภาพข่าวที่พระสงฆ์เสกเมณฺฑมาให้เห็นเนืองๆ แล้ว ภาพพระสงฆ์ติดสิ่งเสพติด ภาพอาชญากรในคราบผ้าเหลือง ภาพความขัดแย้งในวงการสงฆ์อันมีเหตุที่มาจากวัตถุนิยมและทรัพย์สินเงินทองก็มาให้เห็นผ่านสื่อต่างๆ มาโดยตลอด ซึ่งข่าวสารเหล่านี้ล้วนแต่ทำให้สถาบันพระพุทธศาสนาวิบัติหมดทั้งสิ้น โดยเฉพาะพระสงฆ์จะต้องดำรงอยู่อย่างสมณะไม่ยึดติดกับความสะดวกสบายทางวัตถุ และไม่ยินดีกับลาภ ยศ สรรเสริญ ฯลฯ ซึ่งหากพระสงฆ์ไทยที่กระทำตนเป็นเสมือน “กาฝากของศาสนา” ได้ตระหนักคิด และกลับตนมาปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบได้เช่นที่พระขวัญสงฆ์ (และหลวงตา) ได้ทำ ก็นับเป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่อย่างงดงามคู่กับสังคมไทยต่อไป

3.3 พระสงฆ์ที่ดีต้องเป็นที่พึ่งให้แก่พุทธศาสนิกชน สถาบันทางพระพุทธศาสนาถือเป็นสถาบันสำคัญและเป็นที่พึ่งทางใจแก่พุทธศาสนิกชนได้เป็นอย่างดี เพราะชาวพุทธจะคิดเหมือนกันว่า วัดหรือพระคือ ที่พึ่งทางใจที่ดี การเข้าวัดคือการช่วยให้จิตสงบ การทำบุญกับพระหรือวัด คือ การนำพาตัวเองไปสู่ภพภูมิที่ดีทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ดังนั้นเมื่อชาวบ้านปรารถนาความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ทั้งในชาตินี้และชาติหน้าจึงมักเข้าไปที่วัด ดังนั้นพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นตัวแทนของศาสนาจะต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และพร้อมจะชี้ทางสว่างแก่ผู้ที่กำลังทุกข์ให้พบทางแห่งสุข หรือ ให้ทุกข์ได้ผ่อนคลายลงได้กล่าวคือ ต้องเป็นที่พึ่งทางกายแก่คนที่ลำบาก อาจด้วยการอนุเคราะห์อาหาร ที่พักอาศัย ยารักษาโรค ฯลฯ รวมทั้งเป็นที่พึ่งทางใจแก่พุทธศาสนิกชนได้

คุณธรรมเรื่อง การเป็นที่พึ่งให้แก่พุทธศาสนิกชน ปรากฏในเรื่องหลายครั้ง เช่นตอนที่ หลวงตานำอาหารและยารักษาโรคไปให้ยายจิก ซึ่งการกระทำของหลวงตาทำให้ดำและยาย ซาบซึ่งอย่างยิ่ง เพราะได้แสดงบทบาทของการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือและปรารถนาให้ ญาติโยมได้พ้นจากทุกข์ ซึ่งการกระทำเช่นนี้ย่อมจะส่งผลทำให้พุทธศาสนิกชนเลื่อมใสและ ศรัทธาในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นไป หรือ ในตอนที่พระขวัญสงฆ์กลับมาประจำอยู่ที่วัดเดิม หลังจากที่ยออกไปธุดงค์เป็นเวลานาน การกลับมาของขวัญสงฆ์ทำให้ชาวบ้านทุกคนตื่นตื่นและ ดีใจเป็นอย่างมาก ผู้แต่งบรรยายความรู้สึกดีใจของชาวบ้าน ตอนที่รู้ว่าขวัญสงฆ์กลับมาอยู่ที่ ชุมชนของตนไว้ ว่า

พระขวัญสงฆ์เดินช้าๆ มาตามทาง ทุกก้าวย่างยั้งสำรวมอย่างเต็มที่
ห่มผ้าพ้อป่านำมาชวนชี้ ใส่บาตรท่านครั้งนี้ “ใสรับพระ”

“อย่าไปไหนอีกนะพระขวัญน้อย” ยายแก่พูดจ้อๆ สาธุสะ

“มาเป็นขวัญบ้านเรานะเจ้าคะ” อย่าเลยละ... สอนธรรมให้เราตี

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551 : 158)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าพระขวัญสงฆ์เป็นพระที่ชาวบ้านทุกคนต่างศรัทธาและเลื่อมใส เนื่องจากพระขวัญสงฆ์เป็นพระที่ปฏิบัติดีทั้งทางกายและจิตใจ ชาวบ้านจึงเคารพยกย่อง ปรารถนาให้พระมาอยู่ใกล้เพื่อเป็นมิ่งขวัญ และเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวบ้านทุกคน

3.4 พระสงฆ์ที่ดีต้องเป็นผู้นำในการทำนุบำรุงและบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน นอกจากผู้แต่งได้นำเสนอหลักคุณธรรม หรือ ข้อควรปฏิบัติของพระสงฆ์ที่ดีในเรื่องนี้ผ่านตัวละครขวัญสงฆ์ โดยแสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่ทำนุบำรุง และดูแลศาสนสถาน ในทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดวาอารามอันเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงสืบไป ผู้แต่งได้นำเสนอข้อที่พระสงฆ์ควรปฏิบัตินี้ผ่าน เหตุการณ์ตอนท้ายเรื่อง หลังจากที่พระขวัญสงฆ์เดินทางไปธุดงค์เป็นระยะเวลายาวนานก็ คิดถึงวัดที่ตนเองและหลวงตาเคยอาศัยจำวัดอยู่ จึงอยากจะกลับมาตอบแทนบุญคุณหลวงตา โดยมารับหน้าที่เป็นเจ้าอาวาส เผยแผ่หลักธรรมคำสอนแก่ชาวบ้าน และเป็นผู้ดำเนินการบูรณะ ซ่อมแซมวัดให้มีสภาพที่สะอาด สวยงาม และทำให้วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านทุกคนดัง ที่หลวงตาเคยทำไว้ ดังตัวอย่าง

จากทารกุกทึงวางกลางลานวัด วันนี้งามเจิดจรัสเป็นพระใหญ่ มีธรรมดีมีธรรมงามประจำใจ เป็นผู้สอนเป็นผู้ให้ไม่ธรรมดา พระขวัญสงฆ์กลับมากวาดลานวัด ไตติดขัดจัดงานงามสง่า ซ่อมกุฏิซ่อมใจไม่รอช้า ค่อยปรับตัวพัฒนาคนและใจ ปลุกต้นไม้ทำยวดีจนเต็มเขียว ผลิบ่ออนโค้งเรียวยาวแตกต้นใหม่ มือบรกรรมมะประจำไว้ ให้ญาติโยมผ่องใสไม่ทุกข์ท้อ

(ขมัยกร แสงกระจ่าง, 2551: 159)

จะเห็นว่า วรรณกรรมเยาวชนเรื่องขวัญสงฆ์ ขมัยกร แสงกระจ่าง ได้เสนอภาพของพระสงฆ์ที่ดีที่ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมและมีวัตรปฏิบัติอันงดงามผ่านตัวละครหลวงตาและขวัญสงฆ์ การนำเสนอภาพลักษณ์เชิงบวกเช่นนี้ อาจเป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านที่เป็นฆราวาสได้ตระหนักรู้ว่า พระสงฆ์ที่ดีที่พุทธศาสนิกชนควรจะเคารพศรัทธาหรือยกย่องนับถืออย่างสนิทใจนั้น ควรมีลักษณะหรือภาพลักษณ์เช่นไร ในทางกลับกันหากมีผู้อื้อครองสมณเพศอยู่ได้อ่านวรรณกรรมเรื่องนี้ ก็น่าจะได้ตระหนักรู้ว่า ในฐานะตัวแทนของสถาบันทางศาสนา อันเป็นสถาบันศักดิ์สิทธิ์และเป็นศูนย์รวมใจของพุทธศาสนิกชน ควรประพฤติปฏิบัติตนเช่นไรจึงจะสมควรแก่การเคารพสักการะ

จากที่กล่าวมาทั้งหมด น่าจะเป็นข้อยืนยันอย่างดีว่าวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “ขวัญสงฆ์” มีคุณค่าและเหมาะสมสำหรับผู้อ่านทุกกลุ่ม เพราะนอกจากมีการจะผูกเรื่องราวได้อย่างสนุกสนาน มีการจัดวางองค์ประกอบของวรรณกรรมแต่ละส่วนอย่างเหมาะสม สอดคล้องและลงตัวแล้ว ยังมีการรังสรรค์นวนิยายให้มีจังหวะและท่วงทำนองการเขียนแบบร้อยกรอง ทำให้ “ขวัญสงฆ์” มีเสน่ห์ ชวนอ่าน และสามารถสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินขณะอ่านได้อย่างเต็มที่ ส่วนหลักคุณธรรมต่างๆ ที่ผู้แต่งนำมาสอดแทรกไว้ในเรื่องยังช่วยส่งเสริมความคิดและปลูกฝังคุณธรรมอันดีงามแก่ผู้อ่านได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งหลักคุณธรรมอันเป็นคุณค่าทางสติปัญญาเหล่านั้น หากผู้อ่านทุกกลุ่มสามารถซึมซับและนำไปปรับใช้ในชีวิตจริง ก็จะช่วยให้อยู่ร่วมในสังคมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ขณะเดียวกันก็สามารถนำพาชีวิตของตนไปสู่ทางแห่งความเจริญในที่สุด ด้วยคุณค่าที่เปี่ยมล้นเช่นนี้จึงเหมาะสมยิ่งแล้วกับรางวัลหนังสือดีเด่นในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติประจำปี 2552

เอกสารอ้างอิง

- ขวัญวิภา บุญยงค์. การนำเสนอหลักคุณธรรมในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “ขวัญสงฆ์”. การศึกษาเฉพาะรายบุคคล หลักสูตรภาษาไทยและการสื่อสาร สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี ตะวันออกมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2552.
- ดวงเดือน ตันตระกูล. การวิเคราะห์จริยธรรมในวรรณกรรมเด็กในช่วงอายุ 12-14 ปี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาหลักสูตรภาควิชาการสอน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- งามพรรณ เวชชาชีวะ. ความสุขของกะทิ. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : แพร่นักพิมพ์, 2549.
- ชัยกร แสงกระจ่าง. ขวัญสงฆ์. กรุงเทพฯ : คมบาง, 2551.
- _____. คุณปู่แว่นตาโต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : คมบาง, 2546.
- ชัยกร หาญไฟฟ้า. ขวตคนอยู่ไหน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : นานมี บุ๊คส์, 2550.
- _____. ทศกัณฐ์ออนไลน์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : นานมี บุ๊คส์, 2552.
- ดวงแก้ว กัลยาณ. ภูผากับสารภี. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, 2535.
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. การเขียนวรรณกรรมสำหรับเด็ก. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548.
- นวลจันทร์ ขาววิวัฒนา. การศึกษาเนื้อหาและแนวคิดของวรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดีในปีพ.ศ. 2547. สารนิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.
- บันลือ พุกชะวัน. วรรณกรรมสำหรับเด็ก. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- พิมพ์ผกา หลักเพชร. การศึกษากลวิธีการสร้างสรรค์นิทานประกอบภาพสำหรับเด็กวัย 3-6 ขวบ. การศึกษาเฉพาะรายบุคคล หลักสูตรภาษาไทยและการสื่อสาร สาขาวิชาภาษาและวรรณคดีตะวันออก มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2552.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.
- วิริยะ สิริสิงห์. การสร้างสรรค์วรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2537.

- สมพร จารุณัฐ. การเขียนเรื่องบันเทิงและสารคดีสำหรับเด็ก. กรุงเทพมหานคร: สถาบันภาษาไทยกรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, 2538.
- สายทิพย์ นุกูลกิจ. วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน, 2537.
- สารภี ขาวดี. เอกสารประกอบการเรียนรายวิชาการวรรณกรรมเยาวชน 1411 367. อุบลราชธานี: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2552.
- สุเชาว์ พลอยชุม. สารานุกรมพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.
- สุรางค์ แพรกทอง. การวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนของมาลา คำจันทร์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2536.